

Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης – Τμήμα Θε.Κ.Α.

ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΙΘΑΓΕΝΩΝ ΦΥΤΩΝ

Ρογδάκη Αικατερίνη

Εισηγήτρια : Κουνδουράκη Ευριδίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
1.2. ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1. ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΠΙΩΝ.....	9
2.2. ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	9
2.2.1. Το Αρχαιολογικό Πάρκο στην Πόλη Xanten της Γερμανίας.....	10
2.2.2. Το Πολιτιστικό Πάρκο του Bliesbruck-Reinheim.....	12
2.2.3. Το Αρχαιολογικό Πάρκο της Νέας Πάφου.....	15
2.2.4. Συμπεράσματα.....	17
2.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΟΥΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΝΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ.....	18
2.3.1. ΣΤΟΧΟΙ "ΕΦΕΥΡΕΤΙΚΗΣ" ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	18
2.3.2. ΑΣΤΟΧΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	19
2.4. Η ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ....	19
2.5. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ...20	
2.6. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ.....	21
2.7. ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΤΟΠΙΟ.....	22
2.7.1. Διαχείριση Πολιτισμικών και Αρχαιολογικών Τοπίων.....	24
2.7.1.1. Οργάνωση Αρχαιολογικών Χώρων.....	24
2.7.1.2. Δημιουργία Αρχαιολογικών Πάρκων.....	27
2.8. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ.....	33
3.2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.....	33
3.3. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	35

3.4. ΜΗΤΡΙΚΑ ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ.....	40
3.5. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	40
3.6. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	42
3.6.1. ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ.....	43
3.6.2. ΕΚΘΕΜΑΤΑ.....	46
3.6.3. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	

4.1. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....	50
4.2. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	52
4.3. ΑΥΤΟΦΥΗ ΦΥΤΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΟΥ.....	52
4.3.1. <i>Γιατί τα αυτοφυή φυτά είναι σημαντικά.....</i>	53
4.3.1.1. <i>Πως αλλοιώνεται το τοπίο.....</i>	53
4.3.1.2. <i>Μπορεί να σταματήσει η ανάπτυξη?.....</i>	53
4.4. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΦΥΩΝ ΕΙΔΩΝ.....	54
4.5. ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΜΕ ΙΘΑΓΕΝΗ ΦΥΤΑ.....	55
4.5.1. <i>ΦΥΤΕΥΣΗ ΧΩΡΟΥ.....</i>	55
4.6. ΣΚΛΗΡΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ.....	56
4.7. ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΣ.....	57
4.8. ΣΤΟΧΟΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΦΥΤΕΥΣΕΩΝ.....	57
4.9. ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ.....	57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

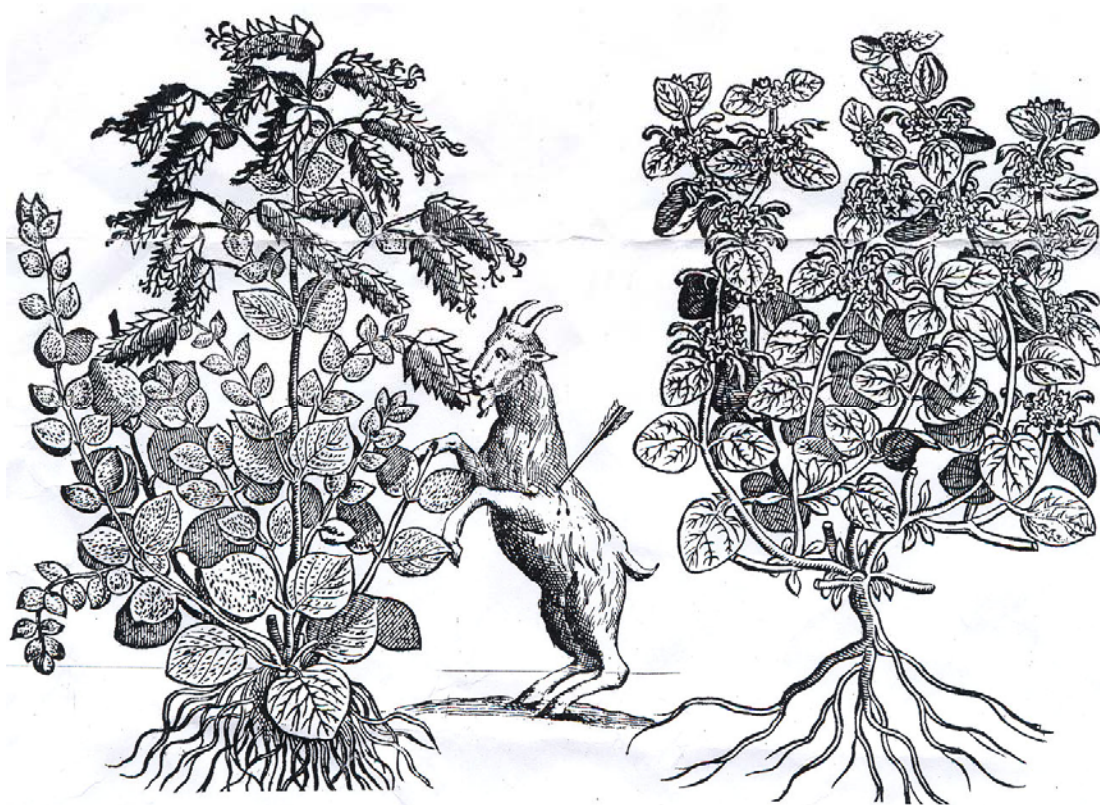
5.1. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	58
--------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΕΙΚΟΝΕΣ ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΤΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	73

Χαρακτηριστικά δια την πλούσιαν χλωρίδα της Κρήτης ο **Πλίνιος** αναφέρει, ότι : παν ό,τι παράγεται εις την νήσον ταύτην είναι ασυγκρίτως καλύτερον από τα παραγόμενα εις άλλους τόπους, μολονότι είναι του ίδιου είδους.

Ο δε **Θεόφραστος** (περί φυτών, 9 , 16, 1) αναφέρει, ότι το Κρητικόν αγρίμι όταν πληγωθεί τρώγει φύλλα δικτάμου (*Origanum Dictamnus*) και εκβάλλει το βέλος.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2009

“ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΙΘΑΓΕΝΩΝ ΦΥΤΩΝ”

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Το σώμα μου (δεν μπορώ να το βοηθήσω) δεν βυθίζεται σε έναν απλό, εξειδικευμένο χώρο. Εργάζεται στον Ευκλείδειο χώρο αλλά εκεί μόνο δουλεύει. Βλέπει σε έναν προβολικό χώρο. Αγγίζει, θωπεύει και αισθάνεται σε έναν τοπολογικό χώρο. Υποφέρει σε έναν άλλο. Ακούει και επικοινωνεί σε έναν τρίτο και ούτω καθεξής μέχρι εκεί που κάποιος θέλει να φτάσει. Ο Ευκλείδειος χώρος είχε επιλεγεί από τους πολιτισμούς μας επειδή είναι χώρος της εργασίας -του κτίστη, του επιστάτη, του Αρχιτέκτονα... Το σώμα μου ζει σε τόσους χώρους όσους η κοινωνία, η ομάδα ή το σύνολο σχημάτισαν: Το Ευκλείδειο σπίτι, το δρόμο και τα δίκτυά του, τον ανοιχτό και κλειστό κήπο...Το σώμα μου όμως δεν βυθίζεται σε έναν χώρο αλλά στη διασταύρωση ή στις συνδέσεις μιας πολλαπλότητας».

Το ερώτημα στη γενική του διατύπωση είναι: Πώς μπορεί οι αρχιτέκτονες να σχεδιάσουν με τη φύση, αν αυτή θεωρηθεί ως σύνθετο, απεριόριστο, δυναμικό σύστημα ή ρευστή πολλαπλότητα. Ας εξειδικεύσουμε το ερώτημα: Πώς μπορεί η αρχιτεκτονική να συνδεθεί με δίκτυα ύλης-ενέργειας σε ειδικά σημεία και να βοηθήσει το μετασχηματισμό τους; Μπορεί να ενεργοποιήσει ειδικές δυναμικές γεννώντας αστάθειες στο σύστημα; Θα αντιδράσει το σύστημα μεταθέτοντας μια "διακύμανση" από επίπεδο σε επίπεδο διαχέοντάς την σε διάφορες διατάξεις, μέχρις ότου εμφανιστεί μια ετερότητα, ένα είδος διαφοράς που παράγεται από μετασχηματισμούς σε ειδικά σημεία κατά μήκος ειδικών ροών; Θα συνδυαστεί αυτή η ετερότητα με άλλες ροές για να παράγει άλλες διαφορές σε άλλες κλίμακες και άλλα επίπεδα;

Αν τόσο τα φυσικά συστήματα όσο και τα αστικά συστήματα είναι αυτοοργανωμένα, μη γραμμικά και χαοτικά, αυτό που απασχολεί τους ειδικούς είναι οι συνδυασμένες παρεμβάσεις τους σε ό,τι ονομάστηκε *urban web* (ένα κινούμενο πεδίο σχέσεων, ένα δίκτυο διαδραστικών συστημάτων, όπως π.χ. το κεφάλαιο, το κυκλοφοριακό, το νερό, οι τηλεπικοινωνίες και η πληροφορία), κατά τρόπο ώστε τα πράγματα να υπάγονται σε διαδικασίες μορφογένεσης που

συμβαίνουν μέσα τους και μόνο εκεί. Τα δίκτυα, καθώς βρίσκονται διαρκώς σε κατάσταση ανάδυσης, μεταβάλλονται συνεχώς. Οι ειδικοί χαρτογραφούν το γίνεσθαι. Αν ο ειδικός χαρτογραφεί το σύστημα εκ των έσω και το σύστημα μεταβάλλεται συνεχώς η χαρτογράφηση δεν έχει τέλος.

Σε αυτό το περιβάλλον διασυνδέσεων, κάθε νέο επίπεδο εξέλιξης μιας πόλης είναι ένα νέο σημείο μη επιστροφής και κάθε εύρημα συμπεκνώνει παρελθόντα, που ενδεχομένως συνδέονται με περισσότερους από έναν πολιτισμούς. Το "νέο πνεύμα" βλέπει με άλλα λόγια τη σημερινή πόλη σαν μίαν απόκλιση από την αρχική σε βαθμό που η καταγωγή της έχει χαθεί, ενώ επιβιώνει με απώλειες, όπως ακριβώς συμβαίνει με το *Μέγα Τείχος*. Ότι απομένει επομένως είναι η ανασκευή της θεώρησης των ευρημάτων στο τοπίο των πόλεων ως ευκαιρία για ένα ακόμη θεματικό πάρκο ή για τη θεραπεία του φαντάσματος της αποκατάστασης του αστικού ιστού.

1.2. ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ

Ο Sola Morales χρησιμοποιεί τον όρο *φαντασμαγορίες* για αρχιτεκτονικούς τύπους και μοντέλα που χρησιμοποιούνται για να συνθέσουν διάφορες αναφορές στον παρελθόντα χρόνο. Επιδιώκοντας τη *διαφορά* ελπίζει στον αρχιτέκτονα που αντιστρέφει τον Πλατωνισμό, όπως ο Deleuze ήθελε, δηλαδή σε εκείνον που «*αρνείται την προτεραιότητα του αυθεντικού πάνω στην ανάμνηση της εικόνας του*». Καθώς μελετά συμβάντα, επιδιώξή του είναι το shock του παρατηρητή, όταν αναγνωρίζει στο παρελθόν τη συμπεκνωμένη δυναμική σε ένα σημείο που προκύπτει ως συνάντηση πολλαπλών στιγμών υψηλής έντασης. Ο Sola Morales αποφεύγει έτσι τις δύο παγίδες: τόσο τη νοσταλγία, όσο και το μηδενισμό. Έχει επομένως την ευχέρεια να αναγνωρίζει ως φονταμενταλισμό την κλασική ανάγνωση που αποκλείει τη διαφορά και να επιμένει στη *μνημειακότητα* ως «*αντήχηση της ποίησης που έχει ακουστεί*» ή ως «*ανάμνηση (recollection) της αρχιτεκτονικής που έχει ιδωθεί*», την οποία επιτρέπει μια "ασθενής (weak) αρχιτεκτονική" που δεν είναι επιθετική ή επιβλητική αλλά εφαιπτομενική. «*Η ιδέα του μνημείου που θέλω να εισάγω εδώ είναι εκείνη που οφείλουμε να βρούμε σε ένα αρχιτεκτονικό αντικείμενο: Ενώ είναι ένα άνοιγμα, ένα παράθυρο σε μια πιο έντονη πραγματικότητα, την ίδια στιγμή η εικόνα του παράγεται ως ίχνος, σαν τον παλμικό ήχο του κουδουνιού που αντηχεί ενώ σταμάτησε να σημαίνει, σαν κάτι που αποτελεί ίζημα, ανάμνηση*».

Κάποτε, τα *επιβλητικά μνημεία* προεξοφλούσαν την ανάγνωση ενός τόπου. Η θεώρηση του τοπίου ως κατασκευής σε εξέλιξη που αλλάζει ταυτότητες συνδέεται με το ζήτημα του *μεταβατικού μνημείου* που διευκολύνει το πέρασμα από τη μίαν ανάγνωση στην άλλη, ενώ την ιστορία του αφηγούνται οι πολλαπλές διηγήσεις που επιτρέπει. Για τον Mark Wigley η καρδιά της πόλης σήμερα είναι η "ετερογένεια", η διαφορά: «*Θα μπορούσε κανείς να πει ότι η πόλη είναι μια μηχανή που δεν εξυπηρετεί απλώς τη διαφορά αλλά την αυξάνει*». Αν επομένως ο φονταμενταλισμός, όπως ο ίδιος ονομάζει την «*αδιαλλαξία απέναντι στη διαφορά*», είναι η μεγαλύτερη απειλή για την πόλη, τα "κενά" αρχαιολογικού ενδιαφέροντος οφείλουν όχι να δεσμεύουν αλλά να δημιουργούν όρους επαναδιαπραγμάτευσης της μνήμης από κάθε επόμενη γενιά.

Η προσπάθεια να βρεθούν παραδείγματα που δηλώνουν το "νέο πνεύμα" στα ιστορικά κέντρα των οποίων η εικόνα συντηρείται συνήθως από το μύθο μιας ανθρωποθυσίας ή γενικότερα από ένα «*όνειρο εξημέρωσης του άγριου*», όπως ο Wigley βλέπει δεν ήταν εύκολη. Προφανώς η Αρχαιολογία επιλέγει την ασφάλειά της και προωθεί την "ουδετέρα" ζώνη στο περιβάλλον των ευρημάτων, η οποία είναι συνήθως πράσινη. Επιστρέφουμε έτσι στη Βενετία, στην *par excellence* Πόλη-Μουσείο, και στις παρεμβάσεις που δοκιμάζονται εκεί αποσταθεροποιώντας τη δεσμευτική λειτουργία των *κτιρίων-προσώπων* που μετασχημάτισαν εδώ και χρόνια το τοπίο της λιμνοθάλασσας.

Ο Kurt Foster, διευθυντής της 9^{ης} Έκθεσης Αρχιτεκτονικής (2004), σχολιάζει στον Κατάλογο την παρέμβαση της ομάδας *Asymptote* στην Corderia, ώστε να λειτουργεί ως *instalation* και εκθεσιακός χώρος της διοργάνωσης. Πρόκειται για το χώρο που προ ετών φιλοξένησε την αφοπλιστική για την εποχή *Strada Novissima* (1980). Σύμφωνα πάντα με τον Foster «*Οι ροϊκοί ρυθμοί των δίσκων που μοιάζουν με γόνδολες και των καμπύλων τοίχων κινούνται εναντίον της ιστορικής προοπτικής της υπόστλης αίθουσας. Αν η προοπτική της Corderia προτείνει έναν κόσμο σταθερών όψεων, οι πολλαπλές καμπύλες της εγκατάστασης ανοίγουν μια πιο ζωντανή και κινούμενη εμπειρία της απόστασης και του χρόνου, στην οποία τα μοντέλα επιπλέον σε ένα αόρατο επίπεδο παρατήρησης*». Πρόκειται για το επίπεδο του λόγου που ιχνηλατώντας τις *Μεταμορφώσεις* της Αρχιτεκτονικής «*δεν περιορίζεται στην εξέταση των έργων εμπρός μας αλλά περιλαμβάνει την εξέταση του εαυτού μας*».

Αν οι δηλώσεις αυτές παραπέμπουν στο "νέο πνεύμα", για το οποίο το υποκειμενικό και το αντικειμενικό δεν είναι διαφορετικά και αντιτιθέμενα πεδία αλλά

αποτελούν αυτό που ο Deleuze ονομάζει «αναδίπλωση μιας και μόνης πραγματικότητας, ό,τι συνέβη στο εσωτερικό της Corderia δεν αγνοούσε το «εξωτερικό» της ως *εδαφικότητα*. Ο K.W.Foster αναφέρεται ειδικά στην κινητικότητα του τοπίου της Βενετίας, της οποίας η αρχιτεκτονική φαίνεται να χρειάζεται «*to alter ego της σκιάς και των αντανάκλασεων*» για να καλύψει τη δική της αστάθεια. Όπως η θολή λιμνοθάλασσα αρνείται πεισματικά να προσφέρει ακριβείς αντικατοπτρισμούς των κτιρίων της ιστορικής πόλης στα νερά της, ο διευθυντής της διοργάνωσης επιλέγει το άγαλμα της fortuna στο Custom's Point ως σύμβολο για μια συλλογή κτιρίων που «...προσφέρονται ως *simulacra της δυναμικής τους τη στιγμή του σχηματισμού τους*» ενώ η 9η Biennale Αρχιτεκτονικής αρνείται να εισάγει ένα State of the Art τη στιγμή που η εικόνα της αρχιτεκτονικής μεταβάλλεται και το πλαίσιο αναφοράς κινείται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1. ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΠΙΩΝ

Τα αρχαιολογικά τοπία αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι του πολιτισμού και του τοπίου στο οποίο ζούμε. Είναι χώροι που έχουν διαμορφωθεί μέσα από τις αρχαιολογικές ανασκαφές και χώροι στους οποίους διασώζονται τα κατάλοιπα του παρελθόντος. Το αρχαιολογικό τοπίο είναι ένα κατασκεύασμα του πολιτισμού και ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός του τοπίου καλείται να βοηθήσει στη κατανόησή του μέσα από επεμβάσεις στο χώρο. Τέτοιες επεμβάσεις μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μιας δημιουργικής ερμηνείας της διαχρονικής εξέλιξης ενός συγκεκριμένου αρχαιολογικού χώρου η οποία λαμβάνει υπόψη τα ίχνη των πολλαπλών επίπεδων του παρελθόντος, του σύγχρονου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς επίσης και την πορεία των αρχαιολογικών χώρων προς το μέλλον.

Σήμερα, η εικόνα πολλών αρχαιολογικών χώρων αδυνατεί να εκφράσει στον επισκέπτη τον ιστορικό τους χαρακτήρα και τη σχέση τους με το περιβάλλον (ιστορικό και φυσικό). Αυτό φαίνεται να οφείλεται (τουλάχιστον μερικά) στην αρχαιολογική έρευνα η οποία επικεντρώνεται κυρίως στα μεμονωμένα αρχαιολογικά ευρήματα σαν αντικείμενα ιστορικής αξίας και στη συντήρηση των ευρημάτων η οποία περιορίζεται σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους. Αυτή η πρακτική δεν αντιμετωπίζει το αρχαιολογικό τοπίο σαν ολότητα και με αυτό τον τρόπο δημιουργεί μία μη-ισορροπημένη αισθητική αντίληψη του χώρου με προβλήματα στην ιστορική συνέχεια του χώρου και στη συνοχή του ως αντικειμένου ερμηνείας. Επιπλέον, οι αρχαιολογικοί χώροι, σαν δημόσιοι χώροι με υψηλό κόστος προστασίας, διαχείρισης και συντήρησης των ευρημάτων τους, συχνά παρουσιάζουν προβλήματα αειφορίας.

2.2. ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Παρακάτω περιγράφονται τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό του αρχαιολογικού τοπίου μέσα από την κριτική ανάλυση των σχεδιαστικών επεμβάσεων σε τρεις αρχαιολογικούς χώρους, στο αρχαιολογικό πάρκο στη πόλη Xanten της Γερμανίας, στο πολιτιστικό πάρκο στο Bliesbruck-Reinheim και στο αρχαιολογικό πάρκο της Νέας Πάφου στην Κύπρο. Η ανάλυση των επεμβάσεων θα αποτελέσει τη βάση του προτεινόμενου θεωρητικού πλαισίου.

2.2.1. Το Αρχαιολογικό Πάρκο στην Πόλη Xanten της Γερμανίας

Όσον αφορά το Αρχαιολογικό Πάρκο στην Πόλη Xanten της Γερμανίας (**Ανακατασκευή μιας Ρωμαϊκής Πόλης**), το πρώτο παράδειγμα θα παρουσιάσει ένα από τα παλαιότερα αρχαιολογικά πάρκα που έγιναν στη Δυτική Ευρώπη στις δεκαετίες του 1970 και 1980. Πρόκειται για μία προσπάθεια ανακατασκευής της αρχαίας πόλης *Colonia Ulpia Traiana*, η οποία αναπτύχθηκε στη Ρωμαϊκή εποχή μέχρι και τον τέταρτο αιώνα μ.Χ. όταν σταδιακά εγκαταλείφθηκε. Η πόλη δημιουργήθηκε στα δυτικά ενός φυσικού λιμανιού με πρόσβαση στον ποταμό Ρήνο. Ο σχεδιασμός της πόλης ακολούθησε τον τυπικό σχεδιασμό των Ρωμαϊκών πόλεων όπου ο ιστός της αναπτύχθηκε σε ένα σχεδόν ορθογωνικό κάναβο με διάφορα σπίτια σε συνεχή δόμηση και με στοές κατά μήκος των δρόμων δημιουργώντας πυκνοκατοικημένα οικοδομικά τετράγωνα (*insulae*).

Τμήμα της πόλης, είχε ανακαλυφθεί το δέκατο ένατο αιώνα στα ανατολικά της Μεσαιωνικής πόλης της Xanten κοντά στο Duisburg της Γερμανίας. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στη περιοχή συνεχίστηκαν μέχρι και τον εικοστό αιώνα. Από το τέλος της δεκαετίας του 1950 η περιοχή της αρχαίας πόλης λειτουργούσε σαν βιομηχανική περιοχή μέχρι τη δεκαετία του 1960 όταν οι αρχαιολογικές ανασκαφές έφεραν στο φως νέα ευρήματα ενισχύοντας έτσι την ιστορική σημασία της οχυρής Ρωμαϊκής πόλης. Αμέσως μετά και μέσα στα πλαίσια ενός γενικότερου *Freizeitkonzept* στη περιοχή της *Ruhr* άρχισε να αναπτύσσεται η ιδέα της δημιουργίας ενός ανοικτού αρχαιολογικού μουσείου. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 το ανατολικό μισό κομμάτι της πόλης μετατράπηκε σταδιακά σε αρχαιολογικό πάρκο. Ο κύριος στόχος του αρχαιολογικού πάρκου ήταν η λειτουργία του ως κέντρου αναψυχής και εκπαίδευσης. Στο αρχαιολογικό πάρκο δεσπόζουν ανακατασκευές μεμονωμένων κτιρίων και δεντροστοιχίες οι οποίες έχουν φυτευτεί κατά μήκος του ορθογωνικού δικτύου των δρόμων. Τα οικοδομικά τετράγωνα τα οποία δεν έχουν ανασκαφεί παρέμειναν ανοικτά σαν μεγάλες επιφάνειες πρασίνου για μελλοντικές ανασκαφές.

Όσον αφορά τον *Αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του τοπίου στο αρχαιολογικό πάρκο Xanten*, το αρχαιολογικό πάρκο της Xanten αντιμετωπίζει ένα ιστορικά πυκνοδομημένο αστικό ιστό σαν ένα ανοικτό χώρο πρασίνου με κάποια διασκορπισμένα αντικείμενα τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελούν ανακατασκευές Ρωμαϊκών κτιρίων βασισμένες σε μεγάλο βαθμό σε φανταστικά

δεδομένα. Η προσέγγιση αυτή, εκτός από τα πολλά ερωτήματα αυθεντικότητας των ανακατασκευών, παρουσιάζει προβλήματα αναγνωσιμότητας του αρχαιολογικού τοπίου. Ο σχεδιασμός του τοπίου εισάγει ένα νέο επίπεδο στο ιστορικό τοπίο με χαρακτηριστικό τις πυκνές δεντροστοιχίες κατά μήκος των ιστορικών δρόμων της αρχαίας πόλης. Οι δεντροστοιχίες δημιουργούν ένα δίκτυο κλειστών διαδρομών που διασχίζουν το ανοικτό σύγχρονο τοπίο του αρχαιολογικού πάρκου. Αντίθετα, το δίκτυο των δρόμων ιστορικά είχε χαρακτήρα ανοικτό όπου άπλετο φως διαπερνούσε τα πυκνοδομημένα οικοδομικά τετράγωνα της πόλης. Αποτέλεσμα αυτής της σχεδιαστικής απόφασης ήταν η δημιουργία μίας νέας δομής στο τοπίο η οποία ανατρέπει τη δομή του ιστορικού τοπίου.

Τα ανακατασκευασμένα κτίρια παρουσιάζονται απομονωμένα από το ιστορικό τους περιβάλλον με αποτέλεσμα να δίνουν λανθασμένη εντύπωση για το μέγεθός τους και τη θέση τους στο ιστορικό τοπίο. Ο ναός του Λιμένος, για παράδειγμα, παρουσιάζεται σαν μεμονωμένη και ογκώδης ημιτελής κατασκευή μέσα σε ένα "κενό" χώρο χωρίς τα κτίρια που ιστορικά τον συνόδευαν. Το ίδιο συμβαίνει και με τις υπόλοιπες ανακατασκευές οι οποίες παρουσιάζονται σαν αντικείμενα τοποθετημένα σε ένα μονοδιάστατο τοπίο. Η έλλειψη αναφοράς στον περιβάλλοντα χώρο δεν περιορίζεται μόνο στις κατασκευές αλλά επεκτείνεται και στο ευρύτερο περιβάλλον της πόλης. Οι επεμβάσεις περιορίζονται στα όρια των οχυρώσεων με αποτέλεσμα την αποξένωση του αρχαιολογικού χώρου από το ιστορικό του περιβάλλον. Ο επισκέπτης με μεγάλη δυσκολία αναγνωρίζει τη σχέση του εντός των τειχών τοπίου με το χώρο του αρχαίου λιμανιού. Ο σχεδιασμός γενικά αδιαφορεί για το χαρακτήρα της αρχαίας πόλης ως πόλης κτισμένης δίπλα από λιμάνι, ενώ οι ανασκαφές που έγιναν στο λιμάνι έχουν καλυφθεί και η περιοχή μετατράπηκε σε χώρο στάθμευσης.

Το αρχαιολογικό πάρκο είχε αρχικά σχεδιαστεί σαν χώρος αναψυχής και σαν εκπαιδευτικό κέντρο, δύο βασικές λειτουργίες οι οποίες θα διασφάλιζαν την συνεχή χρήση του χώρου. Όμως, η λειτουργία του χώρου σαν κέντρο εκπαίδευσης είχε το χαρακτήρα της απλής ιστορικής πληροφόρησης του επισκέπτη με τρόπο εκλαϊκευμένο. Η εκλαϊκευση του αρχαιολογικού χώρου και ο περιορισμός των επεμβάσεων σε ένα ιστορικό επίπεδο έχει περιορίσει σε μεγάλο βαθμό την συνέχιση της έρευνας και το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για το χώρο. Η στατικότητα του χώρου

και ο σχεδόν μουσειακός του χαρακτήρας εμποδίζουν την επανάληψη των επισκέψεων με τελικό αποτέλεσμα την σταδιακή μείωση των επισκεπτών.

Το πρόγραμμα συντήρησης του τοπίου δεν λαμβάνει υπ' όψη την οικολογία της περιοχής. Οι εκτεταμένες επιφάνειες από γρασίδι, το οποίο κόβεται σε τακτά χρονικά διαστήματα και καταναλώνει μεγάλες ποσότητες λιπασμάτων, δεν ενισχύουν τον οικολογικό πλούτο στη περιοχή. Αντίθετα, δημιουργούν ένα τοπίο ομοιογενές με μικρή οικολογική αξία. Σ' αυτό μπορεί κανείς να προσθέσει και το υψηλό κόστος της συντήρησης του τοπίου σε σχέση με τα ερωτήματα αειφορίας τα οποία δεν περιορίζονται μόνο στη φύτευση αλλά παρουσιάζονται εντονότερα στο υψηλό κόστος των ανακατασκευών και στο κόστος της συντήρησής τους. Βέβαια, ο σχεδιασμός του αρχαιολογικού πάρκου της Xanten έγινε πριν από τους έντονους προβληματισμούς στην Ευρώπη για την αειφορία και την υπεροχή των θεωριών του οικολογικού σχεδιασμού και την ευαισθησία για το περιβάλλον.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το αρχαιολογικό πάρκο της Xanten παρέχει στον επισκέπτη μια γενική εικόνα για τον διαχωρισμό του χώρου μίας Ρωμαϊκής πόλης. Η αντίληψη όμως του σύγχρονου τοπίου έχει αντιστραφεί από το ιστορικό τοπίο. Τα πλήρη στοιχεία του αστικού ιστού (*insulae*) παρουσιάζονται σαν κενά (ανοικτές επίπεδες επιφάνειες με γρασίδι) και τα κενά στοιχεία (δρόμοι) σαν πλήρη μετά την εισαγωγή των πυκνών δεντροστοιχιών. Το σύγχρονο τοπίο δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό σαν μία οντότητα και δεν έχει καμία αναφορά στο αρχέτυπό του. Μονό τα μεμονωμένα ανακατασκευασμένα μέρη του αναφέρονται σε κάποιο βαθμό στα πρωτότυπά τους. Ο περιορισμός των επεμβάσεων σε ένα ιστορικό επίπεδο δείχνει ότι ο σχεδιασμός αδιαφορεί εντελώς για τη δυναμική ενός τοπίου που μεταβάλλεται. Μεγάλη έμφαση δόθηκε στα μεμονωμένα στοιχεία του τοπίου, αλλά το χωρικό τους πλαίσιο έχει αγνοηθεί. Ο επισκέπτης δέχεται αποσπασματικές εικόνες σε σχέση με το αρχέτυπο τοπίο, αλλά το αρχαιολογικό τοπίο σαν οντότητα παραμένει ακατανόητο.

2.2.2. Το Πολιτιστικό Πάρκο του *Bliesbruck-Reinheim*

Όσον αφορά το *Πολιτιστικό Πάρκο του Bliesbruck-Reinheim*, ακολουθεί μία Ολοκληρωμένη Προσέγγιση στο Σχεδιασμό του Αρχαιολογικού Τοπίου.

Μετά από το παράδειγμα της Xanten, στη δεκαετία του 1990 έχουμε μία στροφή στην αντιμετώπιση των αρχαιολογικών χώρων στη δυτική Ευρώπη. Οι θεωρίες του

οικολογικού σχεδιασμού του τοπίου επικρατούν και μελέτες αυτής της κλίμακας αποκτούν διεπιστημονικό χαρακτήρα. Το πολιτιστικό πάρκο στο Bliesbruck-Reinheim προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ολοκληρωμένης προσέγγισης στη συντήρηση και στο σχεδιασμό του αρχαιολογικού τοπίου, η οποία αντιμετωπίζει τον αρχαιολογικό χώρο σαν ένα οργανικό μέλος μίας ευρύτερης ενότητας τοπίου με ιστορική και οικολογική αξία.

Μία αρχαία πόλη ανακαλύφθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1970 κατά τη διάρκεια εξορύξεων μεταξύ των χωριών Bliesbruck της Γαλλίας και του Γερμανικού χωριού Reinheim. Ο χώρος αναπτύχθηκε στη Ρωμαϊκή εποχή τον πρώτο αιώνα μ.Χ. και καταστράφηκε από Γερμανικά φύλα τον τρίτο αιώνα. Η πόλη αναβίωσε μερικώς τον τέταρτο και τον πέμπτο αιώνα μέχρι που σταδιακά εγκαταλείφθηκε. Από το 1978 η περιοχή έχει ανασκαφεί συστηματικά ενώ το 1986 ο χώρος χαρακτηρίστηκε σαν Ιστορικό Μνημείο και το 1989 σαν Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Πάρκο. Το Γερμανικό και το Γαλλικό ερευνητικό ινστιτούτο στο Reinheim και Bliesbruck αντίστοιχα έχουν αναλάβει από κοινού την ευθύνη για τη προστασία και διαχείριση του χώρου.

Το σύγχρονο αρχαιολογικό τοπίο χαρακτηρίζεται από δύο κύριες ενότητες ανασκαφών οι οποίες έχουν ανακαλυφθεί στη κοιλάδα του ποταμού Blies στα σύνορα των δύο χωρών. Στα νότια βρίσκεται τμήμα της Ρωμαϊκής πόλης στο οποίο έχουν ανασκαφεί κατοικίες, εργαστήρια και το δημόσιο κτίριο των θερμών και στα βόρεια τμήμα μιας αγροτικής βίλας η οποία εξυπηρετούσε τις ανάγκες της πόλης. Χαρακτηριστικά στοιχεία του τοπίου αποτελούν οι μεγάλες επιφάνειες νερού (αποτέλεσμα των εξορύξεων στη περιοχή) οι οποίες σήμερα περικλείονται από πυκνή φυσική βλάστηση. Ο χώρος ορίζεται στα δυτικά από χαμηλές οροσειρές, μέρος μιας προστατευόμενης φυσικής περιοχής, και στα ανατολικά από ιδιωτικές εκτάσεις δάσους. Το δυτικό όριο του χώρου ορίζει ο ποταμός και μία εγκαταλελειμμένη σιδηροδρομική γραμμή αποτελεί το ανατολικό του όριο. Μεγάλες αγροτικές εκτάσεις μέσα στα όρια του αρχαίου οικισμού ανήκουν σε ιδιώτες και συνεχίζουν να καλλιεργούνται. Ένα γενικό σχέδιο (masterplan) ολοκληρώθηκε το 1989 με στόχο την ενσωμάτωση των αρχαιολογικών ευρημάτων στο τοπίο και την παρουσίασή τους με τρόπο κατανοητό για το ευρύ κοινό, την προστασία των ευρημάτων και την προώθηση της αρχαιολογικής έρευνας στη περιοχή. Η δημιουργία του αρχαιολογικού πάρκου είχε σαν απώτερο στόχο την προώθηση του τουρισμού σε τοπικό και ευρωπαϊκό ή ακόμη και διεθνές επίπεδο. Το σχέδιο διαχωρίζει τον αρχαιολογικό

χώρο σε τρεις ζώνες, αστική, αγροτική και φυσική, με σκοπό τη προβολή του διαφορετικού χαρακτήρα του τοπίου που προκύπτει μετά τις ανασκαφές. Η αστική ζώνη συμπεριλαμβάνει την συντήρηση των ανασκαφών των κατοικιών και των εργαστηρίων, τη δημιουργία ενός στεγάστρου πάνω από το κτίριο των θερμών, ένα νέο κτίριο-μουσείο και ένα κτίριο με λειτουργία εστιατορίου για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Η αγροτική ζώνη περιλαμβάνει τη συντήρηση της Ρωμαϊκής βίλας και την ανακατασκευή ενός ταφικού συγκροτήματος. Η φυσική ζώνη αφορά την αγροτική περιοχή κατά μήκος του ποταμού με σκοπό την παρουσίαση της εξέλιξης της χλωρίδας από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα.

Γίνεται αναφορά στον *Αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του τοπίου στο πολιτιστικό πάρκο του Bliesbruck-Reinheim*.

Η πρόθεση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού του τοπίου στο Bliesbruck-Reinheim είναι να εισαγάγει ένα νέο σύγχρονο επίπεδο το οποίο θα ενσωματώσει τις διαφορετικές ιστορικές ενότητες που συνυπάρχουν στο χώρο μετά τις ανασκαφές. Προτείνει ένα σύγχρονο σχεδιαστικό λεξιλόγιο το οποίο διασφαλίζει την αυθεντικότητα του ιστορικού ιστού και συγχρόνως συνδέει το ιστορικό τοπίο με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Το λεξιλόγιο του σχεδιασμού είναι ιστορικά ενημερωμένο, αλλά αποφεύγει κάθε είδους αναχρονισμό και χρησιμοποιεί καθαρά σχήματα, δυναμικούς όγκους και αυστηρές γραμμές. Ο σχεδιασμός δεν ακολουθεί την αρχιτεκτονική της περιοχής η οποία χαρακτηρίζεται από μικρά αγροτικά σπίτια, αλλά αντιθέτως προτείνει μία νέα αρχιτεκτονική η οποία δεσπόζει στο τοπίο με το μέγεθος και τη μορφή της. Η παλέτα των υλικών που έχει χρησιμοποιηθεί εξασφαλίζει αισθητική ποικιλομορφία. Υλικά όπως, το ξύλο, το μέταλλο, το γυαλί έχουν χρησιμοποιηθεί σε επιτυχημένους συνδυασμούς κυρίως στο κτίριο των θερμών. Η χρήση χαλκιού σε διαφορετικούς χρωματισμούς στις επιφάνειες των ανασκαφών βοηθά στη διάκριση των εσωτερικών από τους εξωτερικούς χώρους διευκολύνοντας έτσι την ανάγνωση του αρχαιολογικού τοπίου. Η περιοχή της αγροτικής βίλας ακολουθεί μία περισσότερο οικολογική προσέγγιση στο σχεδιασμό με έμφαση στη χρήση μαλακών υλικών σε αντίθεση με την περιοχή του οικισμού όπου χρησιμοποιούνται σκληρά υλικά. Η πρόθεση του σχεδιασμού στη περιοχή της βίλας μοιάζει με το παράδειγμα της Xanten στη χρήση μαλακών υλικών (όπως θάμνων) για την ανακατασκευή της αυλής και τη χρήση χορτοτάπητα εμπλουτισμένου με άγρια είδη φυτών στις εσωτερικές επιφάνειες των ανασκαφών.

Σε αντίθεση με το αρχαιολογικό πάρκο της Xanten, ο σχεδιασμός στο Bliesbruck-Reinheim αντιμετωπίζει τον αρχαιολογικό χώρο σαν ένα αναπόσπαστο μέρος του ευρύτερου ιστορικού τοπίου και της υπάρχουσας προστατευόμενης φυσικής περιοχής. Ο σχεδιασμός εκτείνεται πέρα από τα όρια των ανασκαφών και συνδέει το χώρο με το φυσικό του περιβάλλον. Αυτό επιτυγχάνεται με την πρόβλεψη δικτύου πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων το οποίο συνδέεται οργανικά με το υπάρχον δίκτυο. Επιπλέον, ο σχεδιασμός προνοεί για τη συνέχιση της αγροτικής ζωής στην περιοχή με σκοπό τη προστασία της σχέσης του χώρου με το σύγχρονό του περιβάλλον το οποίο είναι απαραίτητο τόσο για την εξασφάλιση της πορείας του στο μέλλον όσο και για την αποφυγή της δημιουργίας ενός τοπίου απομονωμένου το οποίο αναφέρεται μόνο σε τουρίστες, όπως αυτό της Xanten και όπως στον αρχαιολογικό χώρο της Νέας Πάφου (που θα παρουσιαστεί παρακάτω). Η έλλειψη περιφραξής στα όρια του χώρου αποτελεί καινοτομία στο σχεδιασμό των αρχαιολογικών χώρων και ευκολύνει την ένταξή του στο περιβάλλον, σε αντίθεση με τα δύο άλλα παραδείγματα που παρουσιάζονται.

2.2.3. Το Αρχαιολογικό Πάρκο της Νέας Πάφου

Το Αρχαιολογικό Πάρκο της Νέας Πάφου ακολουθεί τη Δημιουργία ενός Εσωστρεφούς Χώρου με Τουριστική Χρήση.

Το αρχαιολογικό πάρκο της Νέας Πάφου αποτελεί μία από τις πιο σύγχρονες αρχιτεκτονικές επεμβάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους η οποία εστιάζεται στη δημιουργία ενός κλειστού, ελεγχόμενου χώρου με αποκλειστικά τουριστική χρήση. Η αρχαία πόλη της Νέας Πάφου είναι η πιο γνωστή Ελληνιστική πόλη στη Κύπρο, η οποία αναπτύχθηκε σε ένα σημαντικό αστικό οικισμό κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Η ανάπτυξη του οικισμού συνεχίστηκε μέχρι και τον δωδέκατο αιώνα οπότε καταστράφηκε ολοκληρωτικά από σεισμούς. Από τη στιγμή της ανακάλυψής του τον δέκατο όγδοο αιώνα ο χώρος ανασκάφηκε συστηματικά από διαφορετικές αρχαιολογικές αποστολές και η προστασία και συντήρηση των αρχαιολογικών ευρημάτων ακολούθησε τις κατά καιρούς ισχύουσες θεωρίες συντήρησης.

Μετά το χαρακτηρισμό του χώρου από την UNESCO ως Μνημείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς το 1981, ακολούθησαν διάφορες μελέτες που αφορούσαν τα προβλήματα του αρχαιολογικού χώρου και τις πιθανές λύσεις για τη μελλοντική του διαχείριση. Η απόφαση της Παγκόσμιας Τράπεζας να χρηματοδοτήσει τη μελέτη

προστασίας και παρουσίασης του χώρου στο κοινό το 1988 έδωσε το πράσινο φως για την ανάθεση της μελέτης από το τμήμα Αρχαιοτήτων της Κύπρου στους Γερμανούς αρχιτέκτονες τοπίου Roland Weber – Klaus Klein – Rolf Maas. Το αρχικό σχέδιο ιδεών ακολούθησε ένα γενικό σχέδιο (masterplan) το οποίο μπήκε σε εφαρμογή το 1995.

Αναφέρεται ο *Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός* του τοπίου στο αρχαιολογικό πάρκο της *Νέας Πάφου*:

Το αρχαιολογικό πάρκο της Νέας Πάφου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα σχεδιασμού ο οποίος επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από ένα από τα ιστορικά επίπεδα του αρχαιολογικού τοπίου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο σχεδιασμός εστιάζεται στο τοπίο της περιοχής κατά το δέκατο ένατο αιώνα όταν ένα μικρό παραλιακό χωριό, ίχνη του οποίου σώζονται μέχρι σήμερα, αναπτύχθηκε στο ανατολικό τμήμα της αρχαίας πόλης. Οι στενοί φιδοειδείς του 49 δρόμοι, οι οπωρώνες και οι ξερολιθιές προεκτάθηκαν και στις περιοχές των ανασκαφών προσδίδοντας έτσι στο χώρο την εικόνα ενός βουκολικού τοπίου το οποίο όμως δεν αντικατοπτρίζει το χαρακτήρα της αρχαίας πόλης. Η Ελληνιστική και η Ρωμαϊκή πόλη, όπως αναβιώνει μέσα από τα ευρήματα, παρουσιάζει ένα αυστηρό χαρακτήρα και ακολουθεί ένα ορθογωνικό κάναβο που κατά διαστήματα προσαρμόζεται στην τοπογραφία του χώρου. Η γεωμετρικότητα του ιστορικού αστικού τοπίου αλλοιώνεται μέσα σε ένα δίκτυο οργανικών μορφών οι οποίες χρησιμοποιούνται κυρίως στο σχεδιασμό των διαδρομών. Ο αρχαιολογικός χώρος της Νέας Πάφου είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα πολύ στρωματικού τοπίου το οποίο παρουσιάζει ένα συνονθύλευμα αρχιτεκτονικών ρυθμών. Ο σχεδιασμός του τοπίου όμως αδυνατεί να εισάγει ένα νέο σύγχρονο επίπεδο, αντιπροσωπευτικό της εποχής του που να λειτουργεί σαν το εργαλείο συνοχής και ανάγνωσης του ιστορικού τοπίου μέσα στο χρόνο.

Ο σχεδιασμός αγνοεί τη σχέση του χώρου με το άμεσό του περιβάλλον. Ο αρχαιολογικός χώρος ο οποίος καλύπτει μία μεγάλη (για την κλίμακα της πόλης) έκταση, είναι περιφραγμένος και ελεγχόμενος περιορίζοντας έτσι τη χρήση του αποκλειστικά από τουρίστες. Η γειτνίασή του με την τουριστική περιοχή της πόλης της Πάφου βοηθά στην εξυπηρέτηση των επισκεπτών και μειώνει την ανάγκη μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεων μέσα στον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο. Η

ασφυκτική όμως ανοικοδόμηση στα όρια του αρχαιολογικού χώρου λειτουργεί αρνητικά στην ανάγνωση του ιστορικού τοπίου. Επίσης, ο χώρος στάθμευσης, ο οποίος έχει χωροθετηθεί στη περιοχή του αρχαίου λιμανιού, λειτουργεί σε συνδυασμό με τη στάθμευση ιδιωτικών αυτοκινήτων στην τουριστική περιοχή. Αυτό κάνει δυνατή τη χρήση του χώρου στάθμευσης όλο το εικοσιτετράωρο, ενώ ο συνδυασμός των χρήσεων βοηθά στη μείωση των χώρων στάθμευσης και συμβάλλει στην αειφόρο διαχείριση της ευρύτερης περιοχής. Η χρήση τοπικών υλικών συμβάλλει στην ενσωμάτωση των νέων επεμβάσεων στο τοπίο και βοηθά στην ενοποίηση των διασπαρμένων ανασκαφικών περιοχών. Όμως, η έλλειψη κοινού λεξιλογίου είναι εμφανής στο σχεδιασμό των επιμέρους στοιχείων του τοπίου όπως η φύτευση και ο φωτισμός. Η επιλογή των φυτών παρουσιάζεται τυχαία και ένα κράμα διαφορετικών φυτών χρησιμοποιείται για να καλύψει σχεδιαστικά κενά, όπως για παράδειγμα στο χώρο στάθμευσης. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός φωτιστικών δεσπόζουν με τη μορφή και το χρώμα τους στο χώρο. Γενικά, ο αρχαιολογικός χώρος παρουσιάζεται αισθητικά υπερφορτωμένος με νέα στοιχεία τα οποία στις περισσότερες περιπτώσεις παρουσιάζονται ογκώδη και λειτουργικά μη αναγκαία. Οι λεγόμενες "ροτόντες" για παράδειγμα, οι οποίες έχουν τοποθετηθεί στα πιο χαρακτηριστικά σημεία του τοπίου, δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη χρήση αλλά δεσπόζουν με τη μορφή και το μέγεθός τους.

2.2.4. Συμπεράσματα

Ο σχεδιασμός στην περίπτωση του αρχαιολογικού χώρου της Νέας Πάφου αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας εσωστρεφούς προσέγγισης στο σχεδιασμό, η οποία αδυνατεί να ενσωματώσει το "νεοδημιουργημένο" χώρο στο σύγχρονό του περιβάλλον. Όπως και στο παράδειγμα του αρχαιολογικού πάρκου στη Xanten, ο σχεδιασμός λειτουργεί εντελώς αντίθετα από το αρχαιολογικό πάρκο στο Bliesbruck-Reinheim όπου προτεραιότητα δόθηκε στην οργανική ένταξη του αρχαιολογικού χώρου στο σύγχρονό του περιβάλλον. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι το παράδειγμα στο Bliesbruck-Reinheim αποτελεί την πιο επιτυχημένη από τις τρεις προσεγγίσεις, η οποία απαντά σε πολλά ερωτήματα που απασχολούν τον σχεδιασμό στους αρχαιολογικούς χώρους.

2.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΟΥΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΝΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Είναι φανερό ότι τα αρχαιολογικά τοπία είναι από τη φύση τους πολύπλοκα. Η κατανόηση αυτής της πολυπλοκότητας προϋποθέτει διεπιστημονική και θεωρητική έρευνα και την αυτονόητη έρευνα πεδίου και ανάλυσης των δεδομένων του χώρου. Η ανάλυση μπορεί να υιοθετήσει μεθόδους ανάλυσης της "γλώσσας" και του τρόπου με το οποίο συντάσσεται το αρχαιολογικό τοπίο για να μπορέσει να διακρίνει τους "κανόνες" και τους "τύπους" (Whiston Spirn 1998) που είναι έμφυτοι σε κάθε ιστορικό επίπεδο και στο σύγχρονο τοπίο όπως έχει διαμορφωθεί μέσα στο χρόνο. Το αρχαιολογικό τοπίο το οποίο είναι το αντικείμενο της ανάλυσης μπορεί να ανήκει στο παρελθόν και στο παρόν, όμως η ανάλυση σαν αναπόσπαστο μέρος της σχεδιαστικής διαδικασίας δεν θα πρέπει να είναι προσανατολισμένη στο παρελθόν αλλά να προσβλέπει στο μέλλον.

Η σχέση του αρχαιολογικού χώρου με τα πολλαπλά του περιβάλλοντα μετά την ανασκαφή είναι εντελώς διαφορετική από αυτή πριν την ανασκαφή. Η ανασκαφή του αρχαιολογικού χώρου της Νέας Πάφου, για παράδειγμα, ανατρέπει τη δομή του τοπίου και δημιουργεί ένα καινούργιο χώρο που σε πολλά σημεία έρχεται σε αντιπαράθεση με τη σύγχρονη δομή του τοπίου. Το ίδιο συμβαίνει και μετά την ανασκαφή στο Bliesbruck-Reinheim, όπου η αρχαία πόλη εντάσσεται σε ένα σύγχρονο τοπίο που δημιουργείται από την εξόρυξη υλικών.

Οι σχέσεις αυτές χρειάζονται διατύπωση μέσα από ανάλυση. Αυτή η διατύπωση, όμως, θα πρέπει να είναι δημιουργική και να επεκτείνεται πέρα από μια απλή περιγραφή των σχέσεων του χώρου με το περιβάλλον. Μια τέτοια δημιουργική αναζήτηση των σχέσεων του νέου τοπίου με το περιβάλλον μπορεί να μεταμορφώσει την απλή ανάλυση δεδομένων σε μία "εφευρετική" σχεδιαστική έρευνα (Lassus 1998).

2.3.1. ΣΤΟΧΟΙ "ΕΦΕΥΡΕΤΙΚΗΣ" ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο στόχος αυτής της διαδικασίας είναι η δημιουργία υποδομής η οποία να παρέχει τις δυνατότητες για τη **δημιουργία μελλοντικών νέων σχέσεων στο χώρο**. Τελική κατάληξη αυτού του είδους της ανάλυσης που προτείνεται είναι η ενσωμάτωση και η συμμετοχή του αρχαιολογικού χώρου μέσα στο ευρύτερο τοπίο. Η ανάλυση μπορεί να υιοθετήσει την οικολογική αρχή της "διαφάνειας," σε μια προσπάθεια

αποκάλυψης των "εσωτερικών διαδικασιών" (Thayer 1994) του αρχαιολογικού τοπίου ή, όπως αναφέρει ο Lassus, του "βάθους" του χώρου (Lassus 1998). Αυτό που χρειάζεται είναι η καταγραφή και η δημιουργική ερμηνεία των σχέσεων μεταξύ των ιστορικών επιπέδων του τοπίου και του καθενός ξεχωριστά με το σύγχρονο επίπεδο. Με βάση αυτού του είδους την ανάλυση ο σχεδιασμός, που και αυτός θα πρέπει να διέπεται από την αρχή της διαφάνειας, θα μπορέσει να κάνει αυτές τις σχέσεις εμφανείς στο χώρο.

Οι αρχαιολογικοί χώροι βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην ερμηνευτική λειτουργία. Οι θεωρίες της συντήρησης δίνουν έμφαση στην αντικειμενική ερμηνεία των χώρων και στην ανάγκη σεβασμού προς όλα τα ιστορικά επίπεδα (ICOMOS, Χάρτης της Βενετίας 1964). Κριτικές προσεγγίσεις στη συντήρηση οι οποίες προσπαθούν να εισάγουν δημιουργικές μεθόδους ερμηνείας αποτελούν ένα νέο τρόπο σκέψης προτείνοντας συντήρηση των αρχαιολογικών ευρημάτων που εκτείνεται πέρα από την απλή διατήρηση ιστορικών κατασκευών (Morrin 2005). Αναμφίβολα, η σχεδιαστική διαδικασία θα πρέπει να έχει χαρακτήρα ερμηνευτικό και ο ίδιος ο σχεδιασμός θα πρέπει να διεγείρει τη λειτουργία της ερμηνείας από μέρους του επισκέπτη. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό του τοπίου οι οποίες ασχολούνται με τη "δημιουργική επικοινωνία" (CORNER 1991), αποτελούν σημαντική βάση για το σχεδιασμό του αρχαιολογικού τοπίου.

2.3.2. ΑΣΤΟΧΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Στα παραδείγματα που έχουν προαναφερθεί η ερμηνεία του αρχαιολογικού τοπίου περιορίζεται σε μία ιστορική περίοδο χωρίς να αφήνει περιθώρια προβληματισμού στον επισκέπτη. Αποτέλεσμα αυτού του είδους ερμηνείας, όπως χαρακτηριστικά βλέπουμε στη περίπτωση της Xanten, είναι η δημιουργία ενός στατικού αρχαιολογικού τοπίου το οποίο δεν ανταποκρίνεται στη σύγχρονη πραγματικότητα. Ο αρχαιολογικός χώρος μπορεί να αντιμετωπιστεί σαν ένα "κείμενο" (Gallagher 1992) το οποίο καλεί για ανάγνωση μέσα από το σχεδιασμό που με τη σειρά του δημιουργεί ένα νέο κείμενο που μπορεί ο επισκέπτης να διαβάσει και να γίνει μέτοχος σε μια διαδικασία ανάγνωσης και ερμηνείας του αρχαιολογικού τοπίου.

2.4. Η ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΛΕΙΔΙ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ

Το ερώτημα της τοπικότητας σε κάθε αρχαιολογικό χώρο παραπέμπει σε σχεδιαστικές προσεγγίσεις οι οποίες δίνουν έμφαση στην ανάδειξη του πνεύματος του τόπου (Ανανιάδου-Τζημοπούλου 1982). Η σημασία του αρχαιολογικού χώρου είναι κυρίως ιστορική και η ιστορία του χώρου αποτελεί μέρος της ιστορίας μιας

περιοχής. Γι' αυτό το λόγο ο σχεδιασμός του αρχαιολογικού τοπίου δεν μπορεί να αγνοεί τις ιδιαιτερότητες της περιοχής. Το σχεδιαστικό λεξιλόγιο μπορεί να είναι το αποτέλεσμα της αναγνώρισης αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και της δημιουργικής τους μεταφοράς στο σχεδιασμό. Η χρήση τοπικών υλικών στο παράδειγμα της Νέας Πάφου βοηθά στην ένταξη των νέων επεμβάσεων στο τοπίο και η ενσωμάτωση της σύγχρονης χρήσης του τοπίου (αγροτική) στη λειτουργία του ως αρχαιολογικού πάρκου στο Bliesburg-Reinheim αποτελεί ένα ακόμη βήμα προς την κατεύθυνση της αειφόρου συντήρησης του τοπίου.

2.5. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο αρχαιολογικός χώρος αποτελεί ένα *καινούργιο* χώρο και η επιβολή ενός νέου πλαισίου πάνω στον αρχαιολογικό χώρο θα πρέπει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της αναγνωσιμότητάς του με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλεί μία εμπειρία στον επισκέπτη η οποία να μην είναι περιοριστική. Το νέο χωρικό πλαίσιο δε θα πρέπει να περιορίζει τις πιθανές ερμηνείες του χώρου αλλά να προσφέρει στο χρήστη τη δυνατότητα να αποβάλει προειλημμένες αντιλήψεις της ιστορίας και να δημιουργείται τέτοια σχέση με το αρχαιολογικό τοπίο όπου ο χρήστης να παίρνει μέρος στην ερμηνευτική διαδικασία του τοπίου. Με αυτό το σκεπτικό, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός του αρχαιολογικού τοπίου μπορεί να θεωρηθεί σαν ένας τρόπος δημιουργίας ενός νέου πλαισίου μέσα στο οποίο μπορεί να δημιουργηθεί μια συνεχής ανταλλαγή ερμηνειών.

Το θεωρητικό πλαίσιο που προτείνεται είναι αποτέλεσμα της κατανόησης του χαρακτήρα των χώρων και έχει διαμορφωθεί σαν απάντηση στις απαιτήσεις της συντήρησης και του σχεδιασμού του αρχαιολογικού τοπίου.

1.Ο χαρακτήρας των αρχαιολογικών χώρων οδηγεί σε ένα είδος σχεδιασμού ο οποίος είναι προσανατολισμένος στο μέλλον.

2. Οι επεμβάσεις μετά τις ανασκαφές καθορίζονται από τις ιδιαιτερότητες του κάθε χώρου, το παρελθόν και το μέλλον του και εισάγουν στο χώρο ένα νέο ιστορικό επίπεδο καθώς επίσης και τις προϋποθέσεις για τη μελλοντική του ανάπτυξη.

3.Ο σχεδιασμός του τοπίου είναι με τη σειρά του αποτέλεσμα των αρχαιολογικών ανασκαφών και των αλλαγών που αυτές επιφέρουν στο υπάρχον τοπίο.

4.Η σχέση λοιπόν του αρχαιολογικού χώρου μετά την ανασκαφή και του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού του τοπίου είναι δυναμική. Η διαδικασία του σχεδιασμού

του τοπίου μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα στάδιο μέσα στη δυναμική εξέλιξη του χώρου όπου ο σχεδιασμός καλείται να συμμετάσχει σε μια συνεχιζόμενη διαδικασία και παράλληλα καλείται να ενθαρρύνει επιπλέον αλλαγές στο μέλλον.

Ο κεντρικός στόχος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στους αρχαιολογικούς χώρους είναι να μεταφέρει τα νοήματα του χώρου όχι μέσα από την απλή παρουσίαση πληροφοριών και δεδομένων, αλλά μέσα από τη δημιουργική έρευνα του παρελθόντος και της σύγχρονης πραγματικότητας του αρχαιολογικού τοπίου. Ο σκοπός αυτός μπορεί να επιτευχθεί μέσω κριτικής σχεδιαστικής διαδικασίας η οποία στοχεύει στη δημιουργία ενός τοπίου με διαφάνεια. Ο αντικειμενικός του στόχος είναι να παροτρύνει τον επισκέπτη να συμμετάσχει στις εσωτερικές διαδικασίες του αρχαιολογικού τοπίου μέσα από την κριτική κατανόηση των πολλαπλών επιπέδων της ιστορίας του.

2.6. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ιστορικές τοποθεσίες σε χώρες της ευρωπαϊκής Μεσογείου διαθέτουν πολιτισμικό παρελθόν σε βάθος χρόνου τεσσάρων και πέντε χιλιάδων ετών. Προϊστορικοί και αρχαιολογικοί οικισμοί, ανάκτορα, νεκροπόλεις και ιερά βρίσκονται διάσπαρτα μέσα σε φυσικά και δομημένα τοπία του μεσογειακού περιβάλλοντος και αποτελούν, στην περίπτωση που έχουν ανασκαφεί και αξιοποιηθεί, κέντρα ενδιαφέροντος του πολιτιστικού τουρισμού.

Συνήθως οι αρχαιολογικοί χώροι του βόρειου τμήματος της μεσογειακής λεκάνης ανήκουν σε περιοχές που παρουσιάζουν συνεχή δράση του ανθρώπινου παράγοντα στο περιβάλλον του και εμφανίζουν δείγματα πολιτισμών από διάφορες χρονολογικές περιόδους. Τα μεσογειακά πολιτισμικά τοπία με αρχαιολογικές καταβολές παρουσιάζουν πολυσύνθετα χαρακτηριστικά σε σχέση με το χώρο και τον χρόνο και διεκδικούν επίσης σύγχρονες ιδιότητες μέσα στο ζωντανό και εξελισσόμενο τοπίο.

Τα αρχαία μνημεία που οργανώνονται ως επισκέψιμοι χώροι συνήθως λαμβάνουν τη μορφή υπαίθριων εκθεμάτων που παρουσιάζονται μέσα σε ένα διαμορφωμένο και απομονωμένο τοπίο με αυστηρά όρια και εσωστρεφή αντιμετώπιση. Όταν υπάρχουν περισσότερα μνημεία σε μικρή και αδιάκοπη περιοχή, τότε συχνά ιδρύονται αρχαιολογικά πάρκα που παρέχουν στον επισκέπτη δυνατότητες παράλληλης αναψυχής.

Η ευρύτερη περιοχή των πολιτισμικών-αρχαιολογικών τοπίων δεν εμφανίζεται πουθενά ως το αντικείμενο ενιαίας διαχείρισης και μεθοδικής αντιμετώπισης. Η υφισταμένη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων έχει την τάση να διαχωρίζει το

φυσικό από το πολιτισμικό και το ιστορικό από το σύγχρονο, καταλήγοντας έτσι σε μια αποστειρωμένη και άχρονη παρουσίαση των αρχαίων και ιστορικών μνημείων. Το πολιτισμικό τοπίο αποσυντίθενται σε σημαντικά και ασήμαντα στοιχεία και ο παράγοντας άνθρωπος υπολογίζεται μόνο ως περαστικός επισκέπτης και όχι ως ενεργός συμμετέχων.

2.7. ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Με τον όρο «πολιτισμικό τοπίο» δεν περιγράφεται ένας συγκεκριμένος τύπος τοπίου αλλά ορίζεται ένας νέος τρόπος αντίληψης του χώρου, ο οποίος δίνει έμφαση στην αλληλεπίδραση του ανθρώπινου παράγοντα και της φύσης στο πέρασμα του χρόνου (A.E. Ingerson, 2000). Σύμφωνα με τον ορισμό, όλα τα τοπία διαθέτουν πολιτισμικές αναφορές γιατί έχουν με οποιονδήποτε τρόπο επηρεαστεί από ανθρώπινη δραστηριότητα ή αντίληψη. Ακόμα και τοπία ως φυσικό ενδιαίτημα χαρακτηρίζονται πολιτισμικά γιατί διαθέτουν ιστορική και γεωγραφική ταυτότητα. Όπως περιγράφηκε για πρώτη φορά με σαφήνεια το 1925, ο πολιτισμός είναι το αίτιο, η φυσική περιοχή το μέσον και το πολιτισμικό τοπίο το παραγόμενο αποτέλεσμα (C.O. Sauer, 1925). Τα πολιτισμικά τοπία αφηγούνται την ιστορία ανθρώπων, γεγονότων και τόπων μέσα στον χρόνο και αποτελούν την διακριτή εκδήλωση αυτής της σημαντικής πολιτισμικής ιστορικότητας στον σύγχρονο χώρο και χρόνο. Το πολιτισμικό τοπίο περικλείει συμβολισμούς και την ιδιαίτερη νοηματική του τύπου και πραγματώνει τους δεσμούς που συνδέουν τον άνθρωπο με το οικείο περιβάλλον του (K.Taylor, 1999).

Η αντίληψη και αξιολόγηση των πολιτισμικών τοπίων έγκειται στη νοηματική αξία και την ιδιαίτερη σύνδεση με τους ανθρώπους του οικείου περιβάλλοντος. Ο τρόπος που βιώνεται το τοπίο από τους κατοίκους και οι ποικίλες συνθήκες που διαμόρφωσαν το χαρακτήρα και την ταυτότητά του παίζουν καταλυτικό ρόλο στη μελέτη ανάλυσης και κατανόησης των πολιτισμικών τοπίων ως χώρων κοινωνικής πρακτικής, ως ανάγνωση κοινωνικών και οικολογικών δομών και γεγονότων, ως προσέγγιση κοινωνικό-οικολογικής και αντιληπτικής διερεύνησης (Μ.Ανανιάδου-Τζιμοπούλου, 1984). Το πολιτισμικό τοπίο αποτελεί υπόβαθρο για την καθημερινή κοινωνική δραστηριότητα και επίσης ένα συμβολικό πλαίσιο, μια υποδομή για το φαντασιακό (Μ.Ανανιάδου-Τζιμοπούλου, 1996), είναι δηλαδή το σύνθετο αποτέλεσμα φυσικών και ανθρώπινων δράσεων που γίνεται αντιληπτό μέσα από συνειδησιακές και ασυνείδητες διαδικασίες. Το πολιτισμικό τοπίο υφίσταται ως

μέθοδος αντίληψης μέσω πολύπλοκων διεργασιών που αφορούν το πραγματικό, το αντιληπτό και το συμβολικό του ανθρώπινου, ατομικού και ομαδικού συλλογισμού παρά ως μια απλή εικόνα ή πραγματική μορφή. Στο φάσμα των πολιτισμικών τοπίων εξ ορισμού οι ανθρώπινες ομάδες αποκτούν δικαιωματικά μια αίσθηση διαχειριστικής αρμοδιότητας, επεμβαίνοντας στον χαρακτήρα και την ταυτότητα του τόπου (A.E. Ingerson, 2000). Η διαχρονική και αμφίδρομη σχέση ανθρώπων και πολιτισμών με το τοπίο διαμορφώνει την ιστορικότητα του πολιτισμικού περιβάλλοντος, δηλαδή πώς αυτοί οι ζωντανοί χώροι οργανώνονται, σχεδιάζονται, κατασκευάζονται, κατοικούνται, οικειοποιούνται, εορτάζονται, εγκαταλείπονται ή απορρίπτονται. Τα πολιτισμικά τοπία αποτελούν ζωντανό μέσο για τη μεταβίβαση της γνώσης σχετικά με την τοπική ιστορία και γεωγραφία. (H.H.Woebse, 1992). Η αντιμετώπιση του τοπίου ως το συνολικό ευρύτερο πλαίσιο εστιάζει στην εγγενή κοινωνική διάσταση, τη διερεύνηση της κατανομής δραστηριοτήτων στο χώρο και στον τρόπο με τον οποίο ο ανθρώπινος παράγοντας διαχειρίζεται κοινωνικότητα και εμπειρίες μέσα στο τοπίο (T.Darvill, 1999). Το πολιτισμικό τοπίο ορίζεται έτσι από τρεις ιδιότητες:

- 1) τον τόπο: το τοπίο αποκτά χωροταξική οντότητα και οι ιδιαίτεροι συμβολισμοί και οικείες καταστάσεις, που συμβαίνουν μέσα στο περιβάλλον, είναι σημαντικές για την ερμηνεία του.
- 2) τον χρόνο: το τοπίο εξαρτάται από τις αλλαγές και τη δυαδικότητα του χρόνου καθώς αποτελεί τόσο αντικειμενική διαδικασία όσο και υποκειμενική εκδήλωση.
- 3) την κοινωνική δράση: το τοπίο αποτελεί κοινωνικά ορισμένο πεδίο όπου ο πολιτισμός, ως κοινωνικά σκόπιμο σύνολο, παίζει το ρόλο εκτέλεσης της κοινωνικής δράσης.

Τα πολιτισμικά τοπία με αρχαιολογικό ενδιαφέρον ορίζονται πιο εύκολα ως το ιστορικό πλαίσιο, ως ιδεολογικές εκφράσεις πολιτισμών και συναισθηματικές εμπειρίες που δημιουργούν την «αίσθηση του τόπου» (I.Τσαλικίδης, 2000). Τα μνημεία προσδίδουν μια μορφή σταθερότητας στο μεταβλητό τοπίο καθώς αποτυπώνουν ιστορικά γεγονότα στη συλλογική μνήμη, παρέχουν δημόσιους χώρους για αναγνώριση, συγκέντρωση και περιήγηση, ενώ συχνά αποτελούν μάρτυρες που υπενθυμίζουν, προειδοποιούν και συνενώνουν. Τα ιστορικά μνημεία πρεσβεύουν χώρους στο φυσικό και πολιτισμικό τοπίο που συνδέουν την εμπειρία και τη μνήμη με τον παρόντα χρόνο (C.Armstrong, etc, 1993).

Στην περίπτωση των ιστορικών-αρχαιολογικών τοπίων, η ερμηνεία και αντίληψη του πολιτισμικού τοπίου ως το ευρύτερο πεδίο, όπου διαδραματίζονται οι ανθρώπινες

δραστηριότητες και διαμορφώνεται η πολιτιστική ταυτότητα και κοινωνική συνείδηση, δεν εστιάζει μόνο στους χώρους με σημαντική αρχαιολογική και ιστορική αξία ή σε τοπία με ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά (T.Darvill, 1999). Αρχαία μνημεία και ιστορικοί τόποι εκφράζουν συγκεκριμένους χρονικούς ορίζοντες του πολιτισμικού τοπίου, το οποίο συνεχώς μεταβάλλεται και μετασχηματίζεται κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης. Οι αρχαιολογικοί χώροι δεν μπορούν να διαχωριστούν από το ευρύτερο νοηματικό και φυσικό τους περιβάλλον, εντούτοις αποτελούν σημαντικούς δείκτες για τη σχέση του ιστορικού ανθρώπου με τον οικείο τόπο και καθοδηγούν την συνολική ερμηνεία και αντίληψη του πολιτισμικού τοπίου.

2.7.1. Διαχείριση Πολιτισμικών και Αρχαιολογικών Τοπίων

Όσον αφορά τη Διαχείριση Πολιτισμικών και Αρχαιολογικών Τοπίων, σύμφωνα με τις υφιστάμενες συνθήκες διαχείρισης των πολιτισμικών τοπίων, οι αρχαιολογικοί χώροι διαχωρίζονται από το σύγχρονο περιβάλλον τους και οργανώνονται ως ανεξάρτητες επισκέψιμες ενότητες. Είτε πρόκειται για αστικό είτε για περιφερειακό τοπίο, η αποσύνδεση των μνημείων δημιουργεί στις περιπτώσεις των οργανωμένων επισκέψιμων χώρων συνθήκες άχρονης και απρόσωπης παρουσίασης ή περιθωριοποιεί τα ιστορικά μνημεία, όταν αυτά παρεμβάλλονται άμεσα στο σύγχρονο δομημένο περιβάλλον. Τα ανθρώπινα τοπία όμως είναι πολυδιάστατα δημιουργήματα, το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ιστορικά ορισμένων μορφών και τυχαίων ελεύθερων διαδικασιών και πρέπει να αντιμετωπίζονται ως προϊόντα της δυναμικής, μακρόχρονης κοινωνικής και φυσικής συν-εξέλιξης (J.McGlade, 1999).

Η σύγχρονη διαχείριση των πολιτισμικών-αρχαιολογικών τοπίων συνήθως βασίζεται στη λειτουργική και αισθητική οργάνωση των σημαντικότερων αρχαίων μνημείων και αγνοεί την παρουσία και συμμετοχή άλλων πολιτισμικών και φυσικών στοιχείων του τοπίου. Ο σύγχρονος χαρακτήρας του τοπίου αποτελεί αντικείμενο απόκρυψης και απομάκρυνσης για τους επισκέπτες, ενώ οι κάτοικοι σταδιακά απαξιώνουν τους έγκλειστους αρχαιολογικούς χώρους και τα σιωπηλά ιστορικά μνημεία. Η απόρριψη της καθημερινής αλληλεπίδρασης και του συσχετισμού των ιστορικών μορφών με τον σύγχρονο χώρο και τον άνθρωπο οδηγεί τα μνημεία στη λήθη και τη φθορά.

2.7.1.1. Οργάνωση Αρχαιολογικών Χώρων

Ο διαχειριστικός κανόνας περιλαμβάνει την οργάνωση αρχαιολογικών χώρων σε αυστηρά καθορισμένες επισκέψιμες ενότητες, όπου τα μνημεία παρουσιάζονται ως

υπαίθρια εκθέματα αποκομμένα από τον ζωτικό χώρο έκφρασης και ερμηνείας τους. Σε γενικές γραμμές, η οργάνωση στηρίζεται σε ένα μοντέλο τυπικών διαμορφώσεων κατά ομόκεντρους κύκλους γύρω από τις αρχαιότητες. Οι δακτύλιοι αυτοί επέμβασης μπορεί να διαχωριστούν ως εξής:

- 1) συνεκτικός πυρήνας του αρχαιολογικού χώρου: ήπιες παρεμβάσεις αποσκοπούν στην προστασία και ανάδειξη των μνημείων, την ελεγχόμενη περιήγηση των επισκεπτών και την ικανοποιητική παροχή πληροφοριών.
- 2) υπαίθριος χώρος περιφερειακά των αρχαιοτήτων: δραστηκότερες παρεμβάσεις αποσκοπούν στην εύρυθμη λειτουργία του αρχαιολογικού χώρου και την παροχή υπηρεσιών προς τους επισκέπτες.
- 3) υπαίθριος χώρος εξωτερικά των ορίων της αρχαιολογικής περιοχής: παρεμβάσεις υποδομών αποσκοπούν στην ικανοποίηση των αναγκών στάθμευσης τουριστικών οχημάτων και των τουριστικών επιχειρήσεων.
- 4) ευρύτερο περιβάλλον του αρχαιολογικού χώρου: οι ανθρώπινες δραστηριότητες στο πολιτισμικό τοπίο συνήθως δεν συνδέονται με τον αρχαιολογικό χώρο και παραμένουν ασυντόνιστες και ανοργάνωτες.

Η πλειοψηφία των μεμονωμένων αρχαιολογικών χώρων και των πολιτισμικών τοπίων διατηρεί αυτή την τυπική εικόνα που τα μνημεία συχνά αποκόπτονται από το περιβάλλον με αδιαπέραστα τεχνητά εμπόδια ή υψηλή πυκνή βλάστηση. Εντός των ορίων εκτελούνται λειτουργικές και καλλωπιστικές επεμβάσεις, ενώ στο εξωτερικό επικρατεί έλλειψη δημόσιου χώρου και απουσία συντονισμού των χρήσεων γης. Ο σχεδιασμός περιορίζεται στην οργάνωση των χώρων στάθμευσης και την αρχιτεκτονική σύνθεση των κτιρίων υποδοχής, εκδοτηρίων, αναψυκτηρίων κλπ. Κρίσιμα θέματα για τη συνολική ερμηνεία και κατανόηση του πολιτισμικού τοπίου και για την αξιολόγηση των ιστορικών μνημείων, όπως η κυκλοφορία των επισκεπτών, η διαχείριση των οπτικών φυγών, η σύνθεση κίνησης-στάσης-παρατήρησης, ο συσχετισμός και η σύνδεση με στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος και του σύγχρονου τοπίου, η πληροφόρηση-ενημέρωση, δεν αποτελούν αντικείμενα της σχεδιαστικής διαδικασίας ή γενικότερα της διαχειριστικής αντιμετώπισης.

Το μοντέλο αυτό των αποσπασματικών διαμορφώσεων και της απομονωτικής οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων εμφανίζεται συχνότερα στο πλούσιο πολιτισμικό περιβάλλον της μεσογειακής λεκάνης. Οι σημαντικότεροι προϊστορικοί χώροι (μινωικά ανάκτορα Κνωσού, Φαιστού και Μαλίων) της κεντρικής Κρήτης δεν αποκλίνουν από αυτή την τακτική αντιμετώπισης: ο αρχαιολογικός χώρος

συντηρείται με εσωστρεφή διάθεση ενώ το ευρύτερο πολιτισμικό τοπίο εξελίσσεται ανεξάρτητα.

Το πολιτισμικό τοπίο της Κνωσού διαθέτει έντονο περιαστικό χαρακτήρα στις νότιες παρυφές της πόλης του Ηρακλείου. Η εύφορη κοιλάδα του ποταμού Καίρατος σήμερα διχοτομείται από ένα πυκνό οδικό δίκτυο και χαρακτηρίζεται ως ελκυστικός τόπος για πρώτη κατοικία. Το τουριστικό ενδιαφέρον περιορίζεται μόνο στον αρχαιολογικό χώρο του μινωικού ανακτόρου καθώς τα σημαντικά ευρήματα μεταγενέστερων ιστορικών περιόδων παραμένουν σε αφάνεια. Κυρίαρχα στοιχεία του τοπίου, όπως είναι η μορφολογία του ανάγλυφου, η υδρολογική κατάσταση, η ευφορία της γης, η σύνδεση με άλλους σημαντικούς πολιτισμικούς τόπους, δεν γίνονται αντιληπτά από τον επισκέπτη, ο οποίος συνωστίζεται εξαιτίας της απουσίας δημόσιου χώρου. Κατά τη διάρκεια του έτους 2004 εκπονήθηκαν εργασίες διαμόρφωσης νέων χώρων στάθμευσης και κατασκευής καινούριων κτιρίων υποδοχής.

Σε αντιπαράθεση, ο αρχαιολογικός χώρος του μινωικού ανακτόρου της Φαιστού βρίσκεται στο νότιο τμήμα της πεδιάδας της Μεσαράς, σε ένα περιβάλλον με κυρίαρχα αγροτικό χαρακτήρα. Καταλαμβάνει την περίοπτη θέση της κορυφής χαμηλού λόφου, ανάμεσα στις οροσειρές του Ψηλορείτη δυτικά και των Αστερουσίων ανατολικά. Η ιδιαίτερη γεωγραφία και το ανάγλυφο της περιοχής γίνονται αντιληπτά λόγω της υπερκείμενης τοποθεσίας και της πανοραμικής θέασης. Η πολιτισμική εξέλιξη του τοπίου παραμένει άγνωστη για τον επισκέπτη, ο οποίος νιώθει αμήχανα σε σχέση με τις αρχαιότητες και τον χώρο. Στην υψηλότερη θέση του αρχαιολογικού χώρου δεσπόζει το δημοτικό κτίριο του αναψυκτηρίου, ένα κτίσμα που μιμείται ελεύθερα την ανακτορική αρχιτεκτονική σε μέγεθος και διακοσμητικά στοιχεία. Επίσης κατά τη διάρκεια του έτους 2004 εκπονήθηκαν έργα εξωραϊσμού του επισκέψιμου χώρου και φυτεύσεις.

Το πολιτισμικό τοπίο των Μαλίων, στο βορειανατολικό τμήμα της κεντρικής Κρήτης, διαθέτει παραθαλάσσιο και έντονα τουριστικό χαρακτήρα καθώς γειτνιάζει με πολυσύχναστες τουριστικές περιοχές. Ο αρχαιολογικός χώρος του μινωικού ανακτόρου των Μαλίων βρίσκεται σε ένα ευαίσθητο οικοσύστημα αμμοθινών, λίγα μόλις μέτρα από την θάλασσα. Η περιοχή δεν παρουσίασε ιδιαίτερη πολιτισμική εξέλιξη στα μεταγενέστερα ιστορικά χρόνια αλλά η γειτνίαση και σχέση με τον σημαντικό ορεινό χώρο της Δίκτης (Λασιθίου) νότια δεν αποκαλύπτεται στους επισκέπτες. Ούτε όμως και η ζωτική σύνδεση με τη θάλασσα γίνεται αντιληπτή μέσα

στον αρχαιολογικό χώρο. Στην περιοχή εμφανίζονται μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και πάρκα αναψυχής, ενώ η προστασία της αρχαιολογικής περιοχής από τη δόμηση ενίσχυσε τις περιβάλλουσες γεωργικές καλλιέργειες. Ενώ γενικότερα οι αρχιτεκτονικές διαμορφώσεις και οι φυτεύσεις εντός της επισκέψιμης ενότητας είναι ήπιες και διακριτικές, κυρίαρχο στοιχείο αποτελούν τα ξύλινα προστατευτικά στέγαστρα τα οποία καλύπτουν εκτεταμένα τμήματα των αρχαιοτήτων.

2.7.1.2. Δημιουργία Αρχαιολογικών Πάρκων

Ένας νεότερος και περισσότερο δημιουργικός τρόπος οργάνωσης πολιτισμικών μνημείων είναι η δημιουργία αρχαιολογικών πάρκων, όπου η αρχαιολογική περιήγηση συνδυάζεται με το φυσικό στοιχείο και την υπαίθρια αναψυχή. Συνήθως στην έκταση του πάρκου παρουσιάζονται περισσότερα του ενός μνημεία από την ίδια ή διαφορετικές χρονολογικές περιόδους, συγγενών ή διαφορετικών τύπων και μορφολογίας. Η εκπαίδευση και αναψυχή των επισκεπτών μέσα στον σύνθετο αρχαιολογικό χώρο παίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση και τον σχεδιασμό του πολιτισμικού τοπίου. Συχνά τα αρχαιολογικά πάρκα διαθέτουν μικρά μουσεία και εκθέσεις προπλασμάτων, αίθουσες διδασκαλίας, αμφιθέατρα και καλλιτεχνικά εργαστήρια. Η εξασφάλιση του δημόσιου χώρου που επιτρέπει την ίδρυση αρχαιολογικών πάρκων δημιουργεί τις συνθήκες αυτές για τη δυνατότητα αντίληψης και ερμηνείας του πολιτισμικού τοπίου στο σύνολο των εκφράσεών του: σύγχρονων και ιστορικών, φυσικών και ανθρωπογενών. Σε φυσικές περιοχές ιδιαίτερου κάλλους ή χαρακτηριστικών όπου παράλληλα υπάρχει αρχαιολογικό ενδιαφέρον δημιουργούνται σύνθετα οικολογικά-αρχαιολογικά πάρκα με διπλή υπόσταση. Στόχος είναι η σύνδεση και προώθηση από κοινού των σημαντικών φυσικών και πολιτισμικών γνωρισμάτων του τοπίου και η μέγιστη ικανοποίηση ενός ποικίλου φάσματος επισκεπτών με διαφορετικά ενδιαφέροντα. Στοιχείο-κλειδί ή κίνητρο των οικολογικών-αρχαιολογικών πάρκων μπορεί να αποτελέσει ένα βιολογικό ή πολιτισμικό χαρακτηριστικό, ένα φυσικό φαινόμενο, ένας παραδοσιακός οικισμός, ένα μοναδικό προϊόν κ.ά.

Σχετικό παράδειγμα, η εφαρμογή του οποίου εκπονείται στον παρόντα χρόνο, αποτελεί το Οικολογικό-Αρχαιολογικό Πάρκο όρους Γιούχτα στην περιοχή των Αρχανών, νότια της πόλης του Ηρακλείου. Το πολιτισμικό τοπίο της περιοχής, στην οποία κυριαρχεί η ανθρωπόμορφη σιλουέτα του ιερού όρους, χαρακτηρίζεται από σημαντικά αρχαιολογικά-ιστορικά και οικολογικά στοιχεία τα οποία προστατεύονται μεμονωμένα από την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Πάνω στο βουνό υπάρχουν

τόποι λατρείας που μαρτυρούν τη συνεχή άσκηση θρησκευτικών λειτουργιών από τη Μινωική εποχή του Χαλκού με Ιερά Κορυφής μέχρι την χριστιανική περίοδο με τα Κελιά των Καλογράδων και βυζαντινές εκκλησίες. Από περιβαλλοντική άποψη, ο Γιούχτας μπορεί να θεωρηθεί ως οικολογική νησίδα καθώς οι πεδινές εκτάσεις που τον περιβάλλουν είναι στο σύνολό τους καλλιεργημένες (Κ.Β. Παραγκαμιάν, 1992). Η παρουσία αποικιών του προστατευόμενου αρπακτικού πουλιού γύπα ή όρνιου (*Gyps fulvus*) στις νοτιοδυτικές απότομες εκθέσεις του βουνού υπήρξε αφορμή για να ληφθούν ειδικά μέτρα για το ενδιαίτημα και να γεννηθεί η ιδέα του Πάρκου.

Οι υλοποιούμενες μελέτες για την δημιουργία του Οικολογικού-Αρχαιολογικού Πάρκου Γιούχτα αποσκοπούν στη προστασία και ανάδειξη των χαρακτηριστικών του τοπίου και στην συσχέτιση και σύνδεση του βουνού με το σύγχρονο πολιτισμικό του περιβάλλον, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τον πρότυπο παραδοσιακό οικισμό των Αρχανών, αρχαιότητες της σημαντικής μινωικής πόλης και ποικίλες αρχαιολογικές θέσεις. Οι δράσεις που εφαρμόζονται διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

1) προστασία και ανάδειξη της ιδιαίτερης γλωρίδας και πανίδας: χαρακτηρίζονται τρεις ζώνες διαχείρισης, η ανώτερη Ζώνη Απόλυτης Προστασίας του Βιότοπου, η Περιοχή Προστασίας της Φύσης και μια τρίτη Ζώνη Εκτόνωσης, όπου λαμβάνονται ειδικά μέτρα ανάλογα με την οικολογική κρισιμότητα κάθε τμήματος.

2) προστασία και ανάδειξη των ιστορικών και αρχαιολογικών θέσεων: περιλαμβάνονται παρεμβάσεις αναπλάσεων, εξυγίανσης, αποκατάστασης και ανάδειξης του περιβάλλοντα χώρου και υποδομές μικρής κλίμακας στους σημαντικότερους χώρους ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος προκειμένου οι χώροι αυτοί να καταστούν προσβάσιμοι και επισκέψιμοι.

3) οργάνωση και υποδομές για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών: προβλέπεται η οργάνωση δικτύου μονοπατιών διαφορετικού χαρακτήρα που θα παροτρύνουν την άσκηση ήπιων και φυσιολατρικών δραστηριοτήτων και θα εξασφαλίζουν την ελάχιστη παρέμβαση στο περιβάλλον του Γιούχτα.

Στα πλαίσια της υλοποίησης του Πάρκου, μειονέκτημα που εμφανίζεται τακτικά κατά τον σχεδιασμό σύνθετων Αρχαιολογικών Πάρκων, κυριάρχησε η μέριμνα για την προστασία και διατήρηση της οικολογικής ταυτότητας του τοπίου και η δραστηριοποίηση περιβαλλοντικών ειδικοτήτων στην εκπόνηση του project. Σε άλλες περιπτώσεις διαχείρισης πολιτισμικών-αρχαιολογικών τοπίων υπερισχύουν αντίστοιχα τα μνημεία πολιτισμού και αρχιτεκτονικής παράδοσης έναντι των φυσικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος και ειδικότητες αρχαιολόγων και

αρχιτεκτόνων εμπλέκονται κατά πλειοψηφία στις ομάδες εργασίας. Κρίσιμη για την ολοκληρωμένη και ουσιαστική αντίληψη και ερμηνεία των πολυσύνθετων πολιτισμικών τοπίων θεωρείται η εξ αρχής ισότιμη και δημιουργική συμμετοχή σχετικών ειδικοτήτων από τις αρχαιολογικές, τεχνικές, γεωτεχνικές και καλλιτεχνικές κατευθύνσεις στις ομάδες διαχείρισης και σχεδιασμού του τοπίου. Η μεροληπτική αντιμετώπιση οικολογικών ή πολιτισμικών χαρακτηριστικών στερεί από την αξιολόγηση και ανάδειξη του τοπίου σημαντικούς συνδετικούς κρίκους ερμηνείας και κατανόησης.

Η δημιουργία Αρχαιολογικών Πάρκων ενέχει τον κίνδυνο της κατασκευής θεματικών χώρων που μιμούνται την μορφή και τις ιδιότητες των κυρίαρχων στοιχείων που προβάλλουν. Στις περιπτώσεις αυτές κατασκευάζεται μια εικονική πραγματικότητα η οποία αντιγράφει τρόπους και μεθόδους της ιδιαίτερης ιστορικής περιόδου και αποξενώνει τον επισκέπτη από το σύγχρονο τοπίο ώστε να του δημιουργήσει πιο έντονα συναισθήματα και εντυπώσεις. Η δημιουργία θεματικών Πάρκων, όπως η Ρωμαϊκή πόλη, το Μινωικό Ανάκτορο, το Νεολιθικό περιβάλλον κλπ. καθιστά τους αρχαιολογικούς χώρους περισσότερο κατανοητούς στο ευρύτερο κοινό αλλά παραπλανά τους επισκέπτες όσον αφορά την συνθετικότητα και ποικιλότητα των πολιτισμικών τοπίων. Ουσιαστικά, ο παρατηρητής συγχέει το ιστορικό με το σύγχρονο καθώς τα νέα υλικά δεν είναι διακριτά και οι καινούριες φόρμες επαναλαμβάνουν τις ιστορικές μορφές. Ο αρχαιολογικός χώρος παρουσιάζεται ως προκατασκευασμένο προϊόν που δεν επιδέχεται πολλαπλών ερμηνειών και διαφορετικών αντιλήψεων.

Τα αρχαία και ιστορικά μνημεία πρέπει να προβάλλονται ως χώροι πολλαπλής, πνευματικής και φυσικής πολιτισμικής δράσης μέσα στο πλαίσιο της σύγχρονης καθημερινότητας και το πολιτισμικό-αρχαιολογικό τοπίο να ενσωματώνεται στο πεδίο διεκδίκησης για την διατήρηση της βιοποικιλότητας και αειφορίας (J.McGlade, 1999). Ο σύγχρονος σχεδιασμός αρχαιολογικών χώρων πρέπει να αποσκοπεί στη νοητή επέκταση και προσαρμογή με το περιβάλλον, την σύνδεση και επικοινωνία με το πολιτισμικό τοπίο, την ανάδειξη της «αίσθησης του χώρου» (*genius loci*) και διατήρηση της φυσικής και πολιτισμικής ποικιλότητας του ιδιαίτερου τόπου (I.Tsalikidis, etc, 1999). Η διαχείριση των πολιτισμικών-αρχαιολογικών τοπίων αντιμετωπίζει τα αρχαία μνημεία και τους ιστορικούς τόπους ως κορυφώσεις της ιδιαίτερης τοπιογραφίας αλλά συμπεριλαμβάνει στη σχεδιαστική διαδικασία κάθε παράμετρο της χώρο-χρονικής συν-εξέλιξης πάνω στο φυσικό και τεχνητό

περιβάλλον. Γιατί το πολιτισμικό τοπίο δεν αποτελεί ένα ρεαλιστικό, οριστικό, περιορισμένο και υλικό αντικείμενο (Π.Αστρινειδου, 2000), αλλά ένα μεταβαλλόμενο κράμα απεριόριστων μορφών και συνδυασμών χαρακτηριστικών στοιχείων.

Συμπερασματικά, η περίπτωση αντιμετώπισης του αρχαιολογικού δυναμικού της κεντρικής Κρήτης και η τυπική οργάνωση των αρχαιοτήτων σε επισκέψιμους χώρους επαληθεύει τις κυρίαρχες μεθόδους διαχείρισης των πολιτισμικών τοπίων στις χώρες της μεσογειακής λεκάνης. Οι επισκέπτες οργανωμένοι σε ομάδες διοχετεύονται στους αρχαιολογικούς χώρους και μετά την ξενάγηση επιστρέφουν στους παραθαλάσσιους τόπους διαμονής τους. Το τοπίο των πολιτισμικών μνημείων παραμένει άγνωστο και αμέτοχο στην περιηγητική διαδικασία.

Τα πολιτισμικά-αρχαιολογικά τοπία δεν προβάλλονται στο σύνολο των συστατικών τους στοιχείων αλλά διασπώνται ώστε να αναδειχτούν τα κυρίαρχα ιστορικά στοιχεία. Συχνά αυτή η διαίρεση και απομόνωση διαστρεβλώνει την αντίληψη και ερμηνεία του πολιτισμικού τοπίου, όταν οι επισκέπτες δεν έχουν τη δυνατότητα της σύνδεσης και συσχέτισης με τον περιβάλλοντα χώρο. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του μινωικού ανακτόρου της Κνωσού όπου η πιεστική έλλειψη δημοσίου χώρου, η έντονη κυκλοφορία οχημάτων στο οδικό δίκτυο και η πυκνή βλάστηση στην περιφέρεια των αρχαιοτήτων συντελούν στην εντύπωση ότι ο επισκέψιμος αρχαιολογικός χώρος αποτελεί το σύνολο των εγκαταστάσεων της περίφημης ανακτορικής πόλης. Όμως το αρχαιολογικό τοπίο της κοιλάδας της Κνωσού, πλούσιο σε ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά και μοναδικά πολιτισμικά στοιχεία, παρουσιάζει στο σύνολο των ανασκαφικών ευρημάτων μια συναρπαστική οικιστική εξέλιξη, η οποία χρονολογικά μετατοπιζόταν προς το βορρά για να καταλήξει στην σύγχρονη πόλη του Ηρακλείου.

Το πολιτισμικό-αρχαιολογικό τοπίο δεν αντιμετωπίζεται ως ένα ενιαίο σύνολο, το οποίο παρουσιάζει σύνθετα και μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά, αλλά ως φόντο των επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων όπου κάθε σύγχρονο και ετερογενές στοιχείο αποκρύπτεται. Οι επισκέπτες δεν ενθαρρύνονται να περιηγηθούν και να ανακαλύψουν το τοπίο καθώς η ίδια η οργάνωση των αρχαιολογικών χώρων χαρακτηρίζεται εσωστρεφής, δεν προβλέπονται σχετικές υποδομές στο ευρύτερο περιβάλλον και η πληροφόρηση-ενημέρωση των επισκεπτών περιορίζεται στα στενά πλαίσια των προβαλλόμενων αρχαιοτήτων. Το πολιτισμικό τοπίο σημαντικών αρχαιολογικών περιοχών δεν αποτελεί αντικείμενο διαχειριστικού σχεδιασμού και συνολικής ανάδειξης.

Η διαχειριστική μονάδα περιορίζεται στην ελάχιστη κλίμακα του πολιτισμικού μνημείου, το οποίο αποτελεί αντικείμενο διαμορφώσεων και αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων. Η ποιότητα όμως των μεμονωμένων δράσεων, κτισμάτων, στεγάστρων, πινακίδων, φρακτών, μπορεί να είναι ζητούμενο της σχεδιαστικής διαδικασίας αλλά όχι αυτοσκοπός των σχεδίων διαχείρισης και ανάδειξης πολιτισμικών-αρχαιολογικών τοπίων. Ο επισκέπτης πρέπει να έχει τη δυνατότητα αξιολόγησης και κατανόησης για το σύνολο του τοπίου μέσα από την εξερεύνηση του οργανωμένου περιβάλλοντος και την προσαρμογή του αρχαιολογικού χώρου στο οποίο με την μεσολάβηση μεταβατικών ζωνών και δράσεων. Η συνειδητοποίηση ότι ο αρχαιολογικός χώρος αποτελεί την έκφραση του ιστορικού παρελθόντος στον σύγχρονο χώρο, μέσω της διενέργειας ανασκαφών και συντηρήσεων, και όχι μια κιβωτό χαμένου πολιτισμού σε μορφή απaráλλακτη με την αρχική, διευκολύνει τον επαναπροσδιορισμό και την αξιολόγηση των μνημείων στο σύγχρονο και μετασχηματιζόμενο τοπίο.

2.8. Σύγχρονες μέθοδοι διαχείρισης

Οι σύγχρονες μέθοδοι διαχείρισης διερευνούν την αποκατάσταση μιας παραγωγικής σχέσης μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος για το σύνολο του πολιτισμικού περιβάλλοντος και αντιμετωπίζουν τους μεμονωμένους ιστορικούς χώρους των μνημείων ως αναπόσπαστα τμήματα του ευρύτερου τοπίου και της εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού. Η κατανόηση της δυναμικής και ιστορικής εξέλιξης της σύγχρονης μορφής του πολιτισμικού τοπίου δημιουργεί τις συνθήκες για την ουσιαστική οργάνωση και διαχείριση των ιστορικών μνημείων και τη βελτίωση της επικοινωνίας και σχέσης με το αρχαιολογικό περιβάλλον. Η μεθοδική ανάλυση και αξιολόγηση των παραμέτρων και ιδιοτήτων του πολιτισμικού τοπίου οδηγείται στην αναγνώριση τοπιακών ιδιαιτεροτήτων, κρίσιμων για την διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης σύγχρονων παρεμβάσεων στο περιβάλλον, ώστε να εφαρμοστούν δράσεις ανάδειξης και ενίσχυσης της ιστορικότητας και πολιτισμικότητας του τοπίου. Κάθε προσπάθεια κατανόησης και προστασίας των ιστορικών τοπίων πρέπει να έχει ως αφετηρία το σύγχρονο περιβάλλον, παρά να επιχειρεί να ανακατασκευάσει περασμένες μορφές του τοπίου, πρέπει να συνυπολογίζει τις τοπιακές ιδιαιτερότητες καθώς και την πολυπλοκότητα και ποικιλότητα του τοπίου, να επιτρέπει στις τοπικές κοινωνίες να διαμορφώνουν τη δική τους αξιολόγηση και να χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα και προσαρμοστικότητα ώστε να ανταποκρίνεται στην συνεχή εξέλιξη και τις αλλαγές (G.Fairclough, 1999).

Η αποσπασματικότητα στο σχεδιασμό του τοπίου και η έλλειψη καθοδηγητικών αρχών χαρακτηρίζουν τις τελευταίες δεκαετίες τις τάσεις στη διαχείριση της γης, οι οποίες επηρεάζουν και αλλάζουν το πολιτισμικό τοπίο. Συνεπώς, μία ολοκληρωμένη προσέγγιση στη διαχείριση του τοπίου σήμερα κρίνεται απαραίτητη. Η ολοκληρωμένη προσέγγιση απαιτεί καταγραφή όλων των δεδομένων και πλήρη εκτίμηση των παραγόντων οι οποίοι συνέβαλαν στη διαμόρφωση του σύγχρονου τοπίου. Στη διαδικασία αυτή φυσικά περιλαμβάνεται και η σε βάθος κατανόηση του παρελθόντος. Η μελέτη της ιστορίας φωτίζει το παρελθόν, αποκαλύπτει την πηγή των πολιτικών συγκρούσεων και τη διαδοχή των κοινωνικών δράσεων του παρελθόντος υποδεικνύοντας έτσι έμμεσα λύσεις μεταξύ άλλων και στο χειρισμό του τοπίου. Βεβαίως, δεν προτείνουμε την επιδίωξη επαναδημιουργίας των τοπίων του παρελθόντος, αλλά την κατανόηση των συνθηκών υπό τις οποίες αυτά δημιουργήθηκαν, το νόημα και τα πιστεύω τα οποία τα όρισαν, έτσι ώστε να είμαστε καλύτερα προετοιμασμένοι να προσεγγίσουμε τα σύγχρονα προβλήματα. Η ιστορική διάσταση είναι απαραίτητη εάν μία συναφής και δημιουργική φιλοσοφία μπορεί να δημιουργήσει το πλαίσιο για συντήρηση, διατήρηση ή και αλλαγή. Η βαθιά κατανόηση του παρελθόντος αποτελεί το κλειδί για την ποιότητα των μελλοντικών μας τοπίων (Hunter, 1985).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές άρχισαν στην Κρήτη μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Το 1878 ο Ηρακλειώτης φιλότεχνος Μίνως Καλοκαιρινός ανακάλυψε το ανάκτορο της Κνωσού σε μια προδρομική μορφή ανασκαφών. Η αυτονόμηση της Κρήτης έδωσε την ευκαιρία σε ξένους και Έλληνες αρχαιολόγους για λαμπρές ανασκαφικές έρευνες. Ο Evans με το επιτελείο του αποκάλυψε το μινωικό ανάκτορο της Κνωσού, τη « βασιλικήν έπαυλιν », σπίτια γύρω από το ανάκτορο, τα μινωικά νεκροταφεία της Ζαφέρ Παπούρας και τον « βασιλικόν τάφον » των Ισοπάτων, ενώ ο Στ.Ξανθουδίδης έσκαψε τους τάφους της Μεσαράς και άλλα μέρη της Κρήτης. Στα χρόνια που ακολουθούν ευρήματα ανακαλύπτονται σε όλο το χώρο του νησιού από νεκροταφεία, συνοικισμούς, σπήλαια.

Η αρχαιολογική δράση των Ελλήνων και των ξένων αρχαιολόγων κορυφώθηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο για να φέρει στο φως πολύτιμα στοιχεία, λείψανα από όλες τις μορφές της τέχνης που βοηθούν για την παρακολούθηση και ανάπλαση μερικών σε όλες τις εκδηλώσεις στη μινωική Κρήτη. Πόσα κρύβει ακόμη το κρητικό χώμα δείχνουν τα μοναδικά ευρήματα του Ν. Πλάτωνα στο ανάκτορο της Ζάκρου και του Ι. Σακελλαράκη στο ασύλητο νεκροταφείο των Αρχανών, που εξακολουθούν να έρχονται στο φως.

3.2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η αρχή της ιστορίας της Κρήτης χάνεται στα νεολιθικά χρόνια. Στη μακριά διάρκεια της *Νεολιθικής εποχής* (5000-2600 π.Χ.) φαίνεται πως το νησί πέρασε μια περίοδο απομόνωσης και όπως μαρτυρούν τα δείγματα της κεραμικής κυρίως, στο νησί επικρατούσε στασιμότητα και μονοτονία.

Η *προανακτορική εποχή* (2600-2000 π.Χ.) χαρακτηρίζεται από μία μεταβολή, που βασικά οφείλεται στα ξένα στοιχεία, που έρχονται και φέρνουν μαζί τους το χαλκό. Η τέχνη αρχίζει να εξελίσσεται γοργά σε όλους τους κλάδους (κεραμική, μεταλλοτεχνία, χρυσοχοία, λιθογλυπτική, σφραγιδογλυφία) δείχνοντας πως η κοινωνική και οικονομική οργάνωση αρχίζει να γίνεται πολυσύνθετη. Την ίδια εποχή οι Μινωίτες χρησιμοποιούν τη γραφή στην ιερογλυφική μορφή της.

Η πρώτη μεγάλη εποχή της μινωικής Κρήτης είναι η **Παλαιοανακτορική** (2000-1700 π.Χ.) και αυτό γίνεται φανερό κυρίως με την κατασκευή των τεράστιων πολυδαίδαλων παλατιών, που χτίστηκαν στην Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλια και τη Ζάκρο. Στα ανακτορικά αυτά κέντρα συγκεντρώνεται η δύναμη και ο πλούτος και από αυτά εκπηγάζει η οργάνωση της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και θρησκευτικής ζωής.

Το 1700 π.Χ. τρομερός σεισμός πλήττει το νησί και τα ανάκτορα καταστρέφονται, όχι όμως ανεπανόρθωτα. Στη θέση των ερειπίων σύντομα χτίζονται νέα ανακτορικά συγκροτήματα, που με την αρχιτεκτονική τους εκφράζουν όλη την αγάπη των Μινωιτών για τη φύση και την επιθυμία τους να ζουν στο φως, σε ένα χαρούμενο κόσμο. Η περίοδος αυτή (**Νεοανακτορική** 1700-1450 π.Χ.) αποτελεί και την πιο λαμπρή εποχή της Κρήτης.

Τα ανάκτορα της Φαιστού, των Μαλίων και της Ζάκρου ακολουθούν τον ίδιο αρχιτεκτονικό τύπο παράλληλα με τα τοπικά χαρακτηριστικά τους. Στο τέλος των Νεοανακτορικών χρόνων τα μεγάλα ανακτορικά κέντρα καταστρέφονται οριστικά. Μετά την καταστροφή το ανάκτορο της Κνωσού είναι το μόνο που ξαναχτίζεται και σ' αυτό συγκεντρώνεται η εξουσία.

Λίγο μετά το 1400 π.Χ. το ανάκτορο της Κνωσού καταστρέφεται οριστικά και η Κρήτη εισέρχεται σε μια νέα φάση. Στη **Μετανακτορική περίοδο** (1400-1100 π.Χ.) η ακτινοβολία του νησιού περιορίζεται. Παρόλα αυτά η τέχνη εκφυλίζεται σταδιακά και παρά τις κάποιες αναλαμπές αρχίζει να παρακμάζει.

Η Κρήτη περνά ύστερα από το τέλος του μινωικού πολιτισμού μια μεταβατική περίοδο, την **Υπομινωική** (1100-1000 π.Χ.), ασήμαντη πολιτιστικά παρόλο που οι παλιές μινωικές συνήθειες επιζούν. Στην **Πρωτογεωμετρική** και **πρώιμη Γεωμετρική** εποχή (1100-900 π.Χ.) οι Δωριείς επικρατούν στο νησί και τα δωρικά στοιχεία γίνονται άμεσα φανερά σε όλες τις μορφές της τέχνης. Στην **ώριμη Γεωμετρική** περίοδο (900-725 π.Χ.) η Κρήτη σημειώνει μια νέα ακμή. Συγχρόνως ξαναγνωρίζει την Ανατολή (**Ανατολίζουσα περίοδος** 725-650 π.Χ.) και δέχεται την επίδρασή της. Η τελευταία μεγάλη εποχή με πρωτότυπα και σημαντικά έργα τέχνης στην Κρήτη είναι η **Αρχαϊκή** (650-500 π.Χ.) οπότε δημιουργούνται νέες μορφές αρχιτεκτονικής, χαλκουργίας, πλαστικής (« δαιδαλικός ρυθμός ») και κατασκευάζονται έργα γεμάτα παλμό και ζωντάνια. Στις επόμενες περιόδους, την **Κλασική** (500-330 π.Χ.) και την **Ελληνιστική** (330-67 π.Χ.) δεν συναντάμε παρά κοινά επαρχιακά έργα. Στην **Ελληνορωμαϊκή** όμως περίοδο (67 π.Χ.-323 μ.Χ.) η

Κρήτη παρουσιάζει μια ευημερία και ορισμένα κέντρα της, όπως η Γόρτυς, έφτασαν σε ακμή.

3.3. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Αρχαιότητα ως Βυζάντιο.

Από τα προϊστορικά ήδη χρόνια οι κάτοικοι του ελλαδικού χώρου υιοθετούν τέχνες και τεχνικές, γονιμοποιώντας ευεργετικά τα δικά τους επιτεύγματα.

Την εποχή του Λίθου για στεγαστικές ανάγκες εκμεταλλεύονται τη φύση (σπήλαια, παράλια, όχθες ποταμών και λιμνών) χωρίς μόνιμη διαμόρφωση του φυσικού τοπίου.

Οι πρώτοι «οικισμοί», απόρροια ανάγκης διαχείρισης του φυσικού και αργότερα του γεωργικού πλούτου, είναι μικροί καταυλισμοί από φθαρτά υλικά, ενσωματωμένα και με ελάχιστη επίδραση στο φυσικό περιβάλλον, όπως προκύπτει από την απουσία ορίων ιδιοκτησίας γης και οργανωμένων νεκροταφείων (προκεραμεική Κνωσός). Πρόκειται για την «αρχιτεκτονική του ελαχίστου», στο μεταίχμιο μεταξύ πρωτόγονης και αγροτικής κουλτούρας.

Η Κρήτη, «στην είσοδο της λεκάνης του Αιγαίου» «που οδηγεί στις οροσειρές των Βαλκανίων, το Δούναβη και την Κεντρική Ευρώπη», με "ηπειρωτικό" γεωανάγλυφο και εύφορα εδάφη, ελκύει την ανάπτυξη πολυάριθμων οικισμών, επικοινωνούντων μέσω οδικού δικτύου (Κνωσός) και μικρών λιμένων σε επίκαιρες θέσεις (Μόχλος, Παλαιόκαστρο Κρήτης, Πάνορμος, Μουτσούνα, Απόλλωνας Νάξου). Η πρόσβαση στις δύσβατες περιοχές γίνεται παράκτια, μέσω φυσικών υπήνεμων όρμων ή αμμουδιών, διαφορετικών σε μορφή και μέγεθος από τα σημερινά, μετά τις αλλοιώσεις και επεμβάσεις που έχουν υποστεί (Σούδα).

Η οικιστική ιστορία της Κρήτης αρχίζει από τη νεολιθική εποχή (6000-2800 π.Χ.). Αξίζει να σημειωθεί πως από τότε μέχρι σήμερα διατηρείται ένας χαρακτηριστικός τύπος σπιτιού, με ορθογώνια κάτοψη, με στέγη επίπεδη με ξύλινους στύλους, δοκάρια και κλαδιά, σκεπασμένη μ' ένα είδος «πηλού». Τα πατώματα ήταν από πατημένο χώμα. Υπήρχαν ακόμα πέτρινα πεζούλια, κόγχες και τοίχοι με επιχρίσματα.

Η πληθυσμιακή αύξηση και η ανεπάρκεια διαθέσιμης γης οδηγεί σε μετανάστευση με εγκατάσταση στην εγγύτερη καλλιεργήσιμη περιοχή, που σε συνδυασμό με τις αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες διαπλάθει για πρώτη φορά τη φυσιογνωμία του τοπίου. Ήδη στα προϊστορικά χρόνια, η ανάπτυξη της

επικοινωνίας, κυρίως των νησιών με τον έξω κόσμο, οφείλεται στο ευνοϊκό θαλάσσιο γεωγραφικό περιβάλλον, που συμβάλλει στην -επιλεκτική- αφομοίωση ξένων στοιχείων, με διατήρηση αναλλοίωτης και εναρμονισμένης με το φυσικό περιβάλλον πολιτιστικής ταυτότητας.

Στην εποχή του Χαλκού η πληθυσμιακή αύξηση με συνακόλουθη τη συστηματική αστικοποίηση επιβάλλει πολεοδομικό σχεδιασμό και εκτέλεση κοινωφελών έργων (αποχέτευση, οχυρώσεις, αρδευτικά έργα), με κάποτε εκτεταμένες επεμβάσεις στο περιβάλλον, που οδηγούν σε νέα εικόνα του τοπίου και εκφράζουν, πέρα από την κάλυψη πρακτικών αναγκών, επιδίωξη προστασίας και αισθητικής του βελτίωσης.

Ο Μινωικός Πολιτισμός (2800-1000 π.Χ.) που πήρε το όνομά του από το μυθικό βασίλειά Μίνωα, από τους σημαντικότερους πολιτισμούς της ανθρωπότητας, σφραγίζει και χαρακτηρίζει μέχρι σήμερα το νησί. Αρχίζει με την εποχή του «χαλκού» και τελειώνει οριστικά μετά τον Τρωικό πόλεμο.

Τα σπίτια είναι ορθογώνια με δάμα, με βάση πέτρινη και τοίχους από ηλιοψημένες πλίνθες, ενισχυμένους με οριζόντια και κάθετα ξύλινα στοιχεία. Στο εσωτερικό τους το κόκκινο κονίαμα είναι ο πρόδρομος των περίφημων ανακτορικών τοιχογραφιών. Στη Μεσομινωική Εποχή χτίζονται τα τέσσερα μεγάλα ανάκτορα στις ευφορότερες περιοχές, η Κνωσός, η Φαιστός, τα Μάλλια κι η Ζάκρος, με κύριο χαρακτηριστικό της σύνθεσής τους τη μεγάλη ορθογώνια αυλή. Είναι διακοσμημένα με πλούσιες και θαυμάσιες τοιχογραφίες. Οι κυριότερες μινωικές πόλεις είναι ατείχιστες, σημάδι ειρήνης αλλά και δύναμης που είχε η θαλασσοκράτειρα μινωική Κρήτη. Ο σημαντικός οικισμός Καρφή στο οροπέδιο του Λασιθίου είχε 3500 κατοίκους κτηνοτρόφους και καλλιεργητές. Τα σπίτια είναι μονώροφα, χτισμένα με σκληρό ασβεστόλιθο. Τα κατώφλια κι οι παραστάδες γίνονται με επιμέλεια, από λαξεμένους ογκόλιθους. Για καπνοδόχους χρησιμοποιούν σπασμένα πιθάρια. Ο τύπος αυτός του σπιτιού έχει επιβιώσει και στη σημερινή λαϊκή αρχιτεκτονική.

Στη Μινωική Κρήτη χαρακτηριστικό παράδειγμα οργάνωσης συστήματος ικανοποιητικής υγιεινής και πρακτικής κατοίκησης (εξαερισμός, μόνωση, αποχέτευση, διακόσμηση, τοιχογραφίες κλπ), χωρίς παραμέληση της αισθητικής εικόνας οικοδομημάτων και τοπίου, αποτελούν τα ανακτορικά συγκροτήματα Κνωσού και Φαιστού (2100-1560 π.Χ.), για την κατασκευή των οποίων πραγματοποιείται ισοπέδωση λόφων. Η περιοχή διαρθρώνεται από μικρούς

συνοικισμούς, απλές ιδιωτικές οικίες, δύο/τριών ορόφων, γύρω από τον μεγάλης έκτασης (21 στρέμματα) κεντρικό ανακτορικό πυρήνα που αποτελεί θρησκευτική-διοικητική έδρα, βιοτεχνικό-εμπορικό κέντρο, διαιρεμένο σε τμήματα και τομείς, όπου χρησιμοποιούνται εγχώρια υλικά (λίθος/ξύλο). Η εκτεταμένη οικοδομική δραστηριότητα σε συνδυασμό με τη χρησιμοποίηση πολυάριθμου ανθρώπινου δυναμικού μεταβάλλει ριζικά την όψη του τοπίου (υλοτόμηση δασών, οργάνωση λατομείων).

Η ανοικοδόμηση στα ερείπια παλιών κτισμάτων από το 1700 π.Χ (Κνωσός) και καθόλη τη διάρκεια της ελληνικής ιστορίας (Γκρόττα Νάξου ΥΕΙΠΓ, Καλαμάτα, Κεφαλλονιά) για λόγους οικονομίας χώρου και πρώτης ύλης με επιχώσεις και επαναχρησιμοποίηση οικοδομικού υλικού, συμβάλλει στη διατήρηση της αναλογίας ανθρωπογενούς - φυσικού περιβάλλοντος.

Στην ΠΚ ΙΙ εποχή τα οργανωμένα οικιστικά σύνολα χαρακτηρίζονται από περίκεντρη πολεοδομική οργάνωση, τα κτίρια αναπτύσσονται ανοδικά στους λόφους, κατά οικοδομικές νησίδες διαχωρισμένες με στενούς, συχνά βαθμιδωτούς δρόμους, παράλληλους και κάθετους προς το τείχος. Τα κτίρια έχουν επίπεδες/καμπυλόγραμμες στέγες, σχήμα ορθογώνιο, συχνά αποστρογγυλεμένες γωνίες, λόγω του μικρού πλάτους των οδών (Καστρί Σύρου, Σκάρκος Ίου). Οι παραπάνω αρχιτεκτονικές αρχές διατηρούνται σχεδόν αναλλοίωτες επί αιώνες.

Οι κλασικές πόλεις/κράτη, με τα δημόσια κτίρια που περιβάλλουν την ακρόπολη και τα ιερά, διαμορφώνουν την αρχιτεκτονική εικόνα του άστεως. Το οικιστικό τοπίο παρουσιάζει μεγάλες αντιθέσεις, με εστιασμό στη δημόσια αρχιτεκτονική και κατοικίες, λιτές, κατασκευασμένες από ευτελή υλικά. Στα τέλη όμως του 4^{ου} αιώνα με την εμφάνιση επαύλεων παραμελούνται τα δημόσια κτίσματα και το ενδιαφέρον για μεγαλοπρεπή διαμόρφωση του αστικού τοπίου μετατοπίζεται από το κέντρο στην περιφέρεια της πόλης. Στην Αττική, το άστυ περιλαμβάνει την ακρόπολη και περιβάλλεται ως επί το πλείστον από τείχη, η Σπάρτη όμως είναι ατείχιστη. Γύρω από το άστυ αναπτύσσεται η χώρα, σε άμεση εξάρτηση από τον κύριο οικισμό, με αγροτικές εκτάσεις και κόμεις.

Το κρατικό ενδιαφέρον για την προστασία του τοπίου είναι εντυπωσιακό. Ειδικές διατάξεις και υπηρεσίες θεσπίζονται από την Αθηναϊκή πολιτεία για την πιστή εφαρμογή των πολεοδομικών κανονισμών.

Με παραλλαγές του Ιπποδάμειου συστήματος ανοικοδομούνται πολλές πόλεις, αν και στις περισσότερες ακολουθείται ελεύθερο ακανόνιστο σύστημα λόγω του

χαρακτήρα του τοπίου. Το έδαφος, το κλίμα, η βλάστηση, το υγρό στοιχείο, η φυσική οχύρωση, η γεωμορφολογία και τα φυσικά περάσματα επιβάλλουν τις οδικές αρτηρίες, αριθμός των οποίων διατηρείται σήμερα (Αθήνα, Φαιστός-Κνωσός). Η μεταβολή του ρυμοτομικού σχεδίου σε παλαιές πόλεις, όπου η χάραξη των οδών καθορίζεται από τη γεωμορφολογία, είναι σχεδόν ανέφικτη.

Τέλος, καθοριστικό στοιχείο διαμόρφωσης ελληνιστικών οικιστικών κέντρων αποτελεί ο τοπικός, ορυκτός πλούτος (Φίλιπποι), η διασφάλιση οδικών αρτηριών, η θέση σε άξονες εμπορικών οδών και στρατηγικά σημεία (Ρόδος).

Όσον αφορά την εξέλιξη του τοπίου από το Βυζάντιο ως τα νεότερα χρόνια

Φυσικά φαινόμενα καθορίζουν την τύχη πολλών οικισμών στον ελλαδικό χώρο, οι οποίοι είτε επαναχρησιμοποιούνται, ισοπεδώνοντας τα ερείπια γύρω από το λιμάνι, την Ακρόπολη ή τον παλιό οικισμό εντός των τειχών) είτε εγκαταλείπονται και επιλέγονται στρατηγικά σημεία για την ίδρυση/εξέλιξη νέων διαμέσου των αιώνων, σε καίριες θέσεις στην ευρύτερη περιφέρεια (Μυστράς, Άρτα).

Στις ενετικές πόλεις υπάρχει ενδιαφέρον για την αρχιτεκτονική του αστικού τοπίου και εξακολουθούν να καθορίζονται ζώνες χρήσης γης στα πρότυπα του Ιπποδάμειου συστήματος (κήποι/άλση περιμετρικά των τειχών της Ρόδου, διαχωρισμός διοικητικού/αστικού κέντρου εσωτερικά με τείχος).

Στην αναγέννηση η εστίαση ενδιαφέροντος στο τοπίο συνδέεται με την αστικοποίηση ιταλικών και ιταλοκρατούμενων περιοχών και ταυτίζεται χρονικά με την άνθιση τεχνών κι επιστημών που διέπονται από γεωμετρικούς κανόνες.

Παράδειγμα γόνιμης πρόσληψης πολιτισμικών στοιχείων, κυρίως αστικής αρχιτεκτονικής, αποτελεί η Κρήτη. Τους πρώτους αιώνες της ενετοκρατίας η διασταύρωση με την ελληνοβυζαντινή αρχιτεκτονική παράδοση πραγματοποιείται σε κλίμα αμοιβαίας δυσπιστίας.

Το αρχιτεκτονικό τοπίο διαμορφώνεται ανάλογα με τη διαθεσιμότητα υλικών, όπου κυριαρχεί η πέτρα (βαριές) ή το ξύλο (ελαφριές κατασκευές).

Η διάρθρωση των ορεινών αγροτικών οικισμών εξαρτάται από οικονομικοκοινωνικά και οικολογικά χαρακτηριστικά του τοπίου. Οι μη συγκεκριμένου πλάτους οδικοί άξονες ακολουθούν τις υψομετρικές καμπύλες και εκμεταλλεύονται τη φυσική θέα. Παρατηρείται περιορισμένη παρέμβαση στις φυσικές εδαφικές κλίσεις, αποφυγή άσκοπων διαμορφώσεων, σεβασμός στο φυσικό

περιβάλλον, χρήση τοπικών υλικών με, τελικά, ομαλή την ένταξη της οικιστικής ανάπτυξης στο τοπίο.

Το 19^ο αιώνα ευκατάστατοι πολίτες κατασκευάζουν σε τοποθεσίες φυσικού κάλλους οικίες με διαμόρφωση κήπων και έργων ανάδειξης φυσικών στοιχείων (Παλάτι Δουκίσσης Πλακεντίας-Βυζαντινό Μουσείο στα Ιλίσια, θερινό παλάτι στη Πεντέλη).

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και εξής η Ελλάδα κατευθύνεται προς τον εκσυγχρονισμό (έργα υποδομής, εγχειοβελτιωτικά, κ.ά.), που μεταπολεμικά εξελίσσεται βίαια και απρογραμματίστα, με αλλοιώσεις και επιβλαβείς συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον, που αποτελεί πεδίο ανάδειξης της παραδοσιακής ή αστικής αρχιτεκτονικής (αποξήρανση έλους, Λαψίστας Ιωαννίνων 1957, Μαραθώνας, ορεινοί όγκοι και παραθαλάσσιες ζώνες Αττικής και νησιών, κ.ά.). Η απρογραμματίστη και ραγδαία ανοικοδόμηση καταστρέφει περισσότερα ιστορικά οικοδομικά σύνολα από όσα η φθορά του χρόνου. Παράδειγμα αποτελεί η αναμόρφωση της πλατείας του Στρατώνα από το Δήμο Άργους το 1972, με υλοτόμηση αιωνόβιων δέντρων και αισθητική υποβάθμιση του ευρύτερου χώρου. Επίσης, η ανεπιτυχής απόπειρα κατεδάφισης της νεοκλασικής Αγοράς του Άργους για την ανέγερση Διοικητηρίου.

Από το 1960 εντείνεται με αντιαισθητικά αποτελέσματα η -αυθαίρετη ή νομότυπη- εισχώρηση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος σε ευαίσθητους τοπιακά χώρους, κυρίως περιαστικούς (Πάρνηθα, Υμηττός, κ.ά.) ορεινούς όγκους, μικρά νησιά και παράλιες ζώνες (για παραθεριστικές κατοικίες ή τουριστική εκμετάλλευση). Το αστικό τοπίο επιβαρύνεται ανεπανόρθωτα από την εμφάνιση πολυώροφων πολυκατοικιών στη θέση μονοκατοικιών, ενώ εισαγόμενα αρχιτεκτονικά στοιχεία προσλαμβάνονται αναφομοίωτα (σχεδιασμός και χρήση δομικών υλικών ξένων προς τις τοπικές συνθήκες, κ.ά.) χωρίς να γονιμοποιούνται δημιουργικά τα τοπικά. Η ακατάλληλη μορφολογία και τα μεγέθη αλλοιώνουν τα τοπικά χαρακτηριστικά και ακυρώνουν την ανθρώπινη κλίμακα.

3.4. ΜΗΤΡΙΚΑ ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ

Μητρικά πετρώματα: Τα μητρικά πετρώματα, πάνω στα οποία σχηματίζονται στην Κρήτη τα διάφορα εδάφη, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δύο μεγάλες ομάδες:

α. *Ασβεστόλιθοι που περιέχουν ανθρακικό ασβέστιο ($CaCO_3$) και είναι διαποτισμένοι με βάσεις και διαιρούνται σε «μαλακούς» και «σκληρούς» ασβεστόλιθους.*

β. *Πετρώματα ελεύθερα από ασβέστιο και αδιαπότιστα από βάσεις.*

3.5. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Το μινωικό ανάκτορο είναι ο κύριος επισκέψιμος χώρος της Κνωσού, σημαντικής πόλης κατά την αρχαιότητα, με συνεχή ζωή από τα νεολιθικά χρόνια έως τον 5ο αι. μ.Χ. Είναι χτισμένο στο λόφο της Κεφάλας, με εύκολη πρόσβαση στη θάλασσα αλλά και στο εσωτερικό της Κρήτης. Κατά την παράδοση, υπήρξε η έδρα του σοφού βασιλιά Μίνωα. Συναρπαστικοί μύθοι, του Λαβύρινθου με το Μινώταυρο και του

Δαίδαλου με τον Ικαρο, συνδέονται με το ανάκτορο της Κνωσού.

Οι πρώτες ανασκαφές έγιναν το 1878 από τον Ηρακλειώτη Μίνωα Καλοκαιρινό. Ακολούθησαν οι ανασκαφές που διεξήγαγε ο Άγγλος Sir Arthur Evans (1900-1913 και 1922-1930) και που αποκάλυψαν ολόκληρο το ανάκτορο.

Τα παλαιότερα ίχνη κατοίκησης στο χώρο του ανακτόρου ανάγονται στη νεολιθική εποχή (7000-3000 π.Χ.). Η κατοίκηση συνεχίζεται στην προανακτορική περίοδο (3000-1900 π.Χ.), στο τέλος της οποίας ο χώρος ισοπεδώνεται για την ανέγερση ενός μεγάλου ανακτόρου. Το πρώτο αυτό ανάκτορο καταστρέφεται, πιθανότατα από σεισμό, το 1700 π.Χ. περίπου. Δεύτερο, μεγαλοπρεπέστερο ανάκτορο ανεγείρεται πάνω στα ερείπια του παλαιού. Μετά από μερική καταστροφή γύρω στο 1450 π.Χ., Μυκηναίοι εγκαθίστανται στην Κνωσό. Το ανάκτορο

καταστρέφεται οριστικά περί το 1350 π.Χ. από μεγάλη πυρκαγιά. Ο χώρος που καλύπτει ξανακατοικείται από την ύστερη μυκηναϊκή περίοδο μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια.

Στο ανάκτορο της Κνωσού έχουν γίνει ευρείας έκτασης αναστηλώσεις από τον ανασκαφέα Sir Arthur Evans. Ήταν πολυώροφο και κάλυπτε έκταση 20.000 τ.μ. Εντύπωση προκαλούν η ποικιλία των δομικών υλικών, τα χρωματιστά κονιάματα, οι ορθομαρμαρώσεις και οι τοιχογραφίες που κοσμούν δωμάτια και διαδρόμους. Τις υψηλές τεχνικές γνώσεις των Μινωϊτών επιβεβαιώνουν πρωτότυπες αρχιτεκτονικές και κατασκευαστικές επινοήσεις, όπως οι φωταγωγοί και τα πολύθυρα, η χρήση δοκαριών για ενίσχυση της τοιχοποιίας, καθώς και το σύνθετο αποχετευτικό και υδρευτικό δίκτυο.

Το ανάκτορο αναπτύσσεται γύρω από τη μεγάλη Κεντρική Αυλή, χώρο δημόσιων συγκεντρώσεων. Δεύτερη αυλή, η Δυτική, αποτελούσε την επίσημη πρόσβαση στο ανάκτορο αλλά και χώρο τελετουργιών.

Στη δυτική πτέρυγα εντάσσονται οι επίσημοι χώροι διοικητικών και θρησκευτικών δραστηριοτήτων: το Τριμερές Ιερό, τα Ιερά Θησαυροφυλάκια και οι Υπόστυλες Κρύπτες. Ξεχωρίζει η Αίθουσα του Θρόνου, με τη δεξαμενή καθαρμών και τον αλαβάστρινο θρόνο που πλαισιώνεται από θρανία. Στη νότια πτέρυγα σημαντικότεροι χώροι είναι το Νότιο Πρόπυλο, ο Διάδρομος της Πομπής και η Νότια Είσοδος με την τοιχογραφία του πρίγκηπα με τα Κρίνα. Στην ανατολική πτέρυγα εντάσσονται χώροι κατοίκησης και μεγάλες αίθουσες υποδοχής, με κυριότερες την Αίθουσα των Διπλών Πελέκεων και το Μέγαρο της Βασίλισσας. Σε αυτές οδηγεί το επιβλητικό μεγάλο Κλιμακοστάσιο.

Από τη Βόρεια Είσοδο γινόταν η επικοινωνία με το λιμάνι της Κνωσού. Η Βόρεια Είσοδος πλαισιώνεται από υπερυψωμένες στοές, από τις οποίες η δυτική κοσμεύεται με την τοιχογραφία του Κυνηγιού Ταύρου.

Μεγάλος λιθόστρωτος πομπικός δρόμος, ο Βασιλικός Δρόμος, οδηγούσε από το Μικρό Ανάκτορο και την πόλη στη βορειοδυτική γωνία του ανακτόρου, όπου διαμορφώνεται υπαίθριος θεατρικός χώρος.

Γύρω από το ανάκτορο εκτεινόταν ο μινωικός οικισμός και, στους λόφους, τα νεκροταφεία. Σημαντικά οικοδομήματα της ίδιας περιόδου είναι: η Νότια Οικία, η Οικία του ιερού Βήματος, το Μικρό Ανάκτορο, ο Ξενώνας, η Βασιλική Έπαυλη και ο Τάφος-Ιερό. Από τη ρωμαϊκή Κνωσό σημαντικό οικοδόμημα είναι η Βίλλα του Διονύσου με ψηφιδωτά δάπεδα (2ος αι. μ.Χ.).

Τα πολύριθμα, εξαιρετικής τέχνης, ευρήματα από το ανάκτορο, αγγεία, σκεύη, ειδώλια, το αρχείο πινακίδων της Γραμμικής Β γραφής, καθώς και τα πρωτότυπα των τοιχογραφιών, φυλάσσονται στο Μουσείο Ηρακλείου.

3.6. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Το αρχαιολογικό μουσείο Ηρακλείου είναι το δεύτερο σε μέγεθος μουσείο της Ελλάδος, ένα από τα σπουδαιότερα όλου του κόσμου. Βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της πόλης κοντά στο λιμάνι, σε κτιριακό συγκρότημα που κτίστηκε τη δεκαετία του 1930 στη θέση όπου βρισκόταν ο βενετικός ναός του Αγίου Φραγκίσκου. Το μεγαλύτερο μέρος των εκτεθειμένων ευρημάτων προέρχεται κυρίως από θέσεις της Κεντρικής και Ανατολικής Κρήτης, που καλύπτουν όλη τη μακραίωνη εξέλιξη του πολιτισμού της από την Νεολιθική έως την Ρωμαϊκή εποχή.

Στο μουσείο Ηρακλείου το μέγιστο των εκθεμάτων που υπάρχουν στις 20 αίθουσες του με χρονολογική σειρά αντιπροσωπεύουν τον μινωικό πολιτισμό, υπάρχουν όμως και σπουδαία μνημεία των ιστορικών χρόνων.

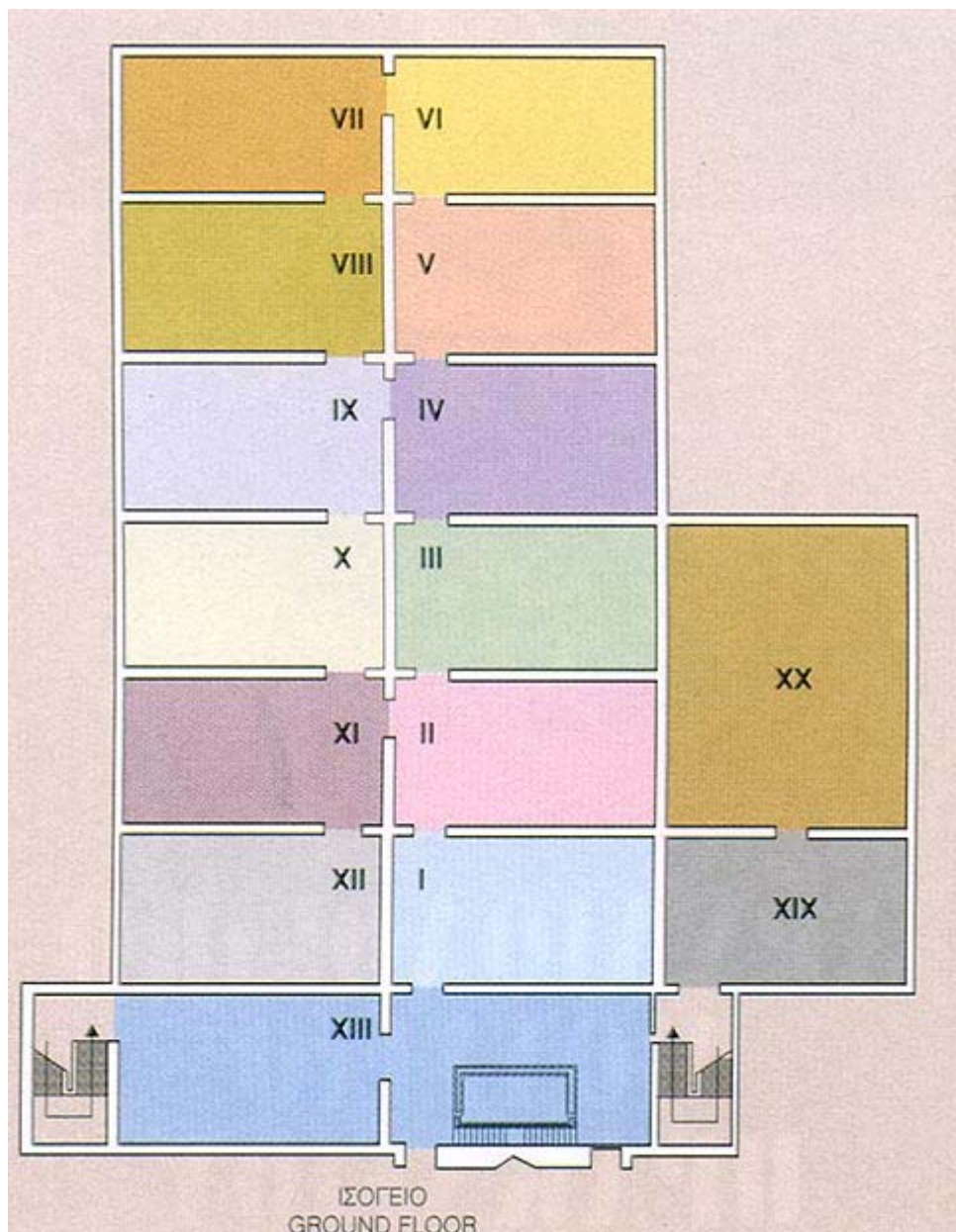
Η διαδρομή που προτείνεται να ακολουθήσει ο επισκέπτης είναι η κατά σειρά αριθμημένες αίθουσες. Μικρές στάσεις μπορεί να γίνουν σε μερικά ξεχωριστά και μοναδικά αριστουργήματα. Ο απαιτούμενος χρόνος για μια ικανοποιητική επίσκεψη δεν μπορεί να είναι λιγότερος από 2 ώρες.

Στο ισόγειο του μουσείου υπάρχουν 13 αίθουσες ανοικτές στο κοινό, ενώ στον πρώτο όροφο υπάρχουν τα κομμάτια από τις αυθεντικές τοιχογραφίες από το Ανάκτορο της Κνωσού. Όλα τα εκθέματα του Μουσείου Ηρακλείου προέρχονται

αποκλειστικά από αρχαιολογικούς χώρους της Κρήτης κι η έκθεση τους έχει γίνει κατά χρονολογικές περιόδους.

Η έκθεση περιλαμβάνει αντικείμενα κυρίως από την κεντρική και την ανατολική Κρήτη και καλύπτει την ιστορία του νησιού για 5.500 χρόνια.

3.6.1. ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ

Πρώτος όροφος

ΑΙΘΟΥΣΑ Ι Νεολιθική εποχή (5000-2600 π.Χ.): Κεραμική, ειδώλια και εργαλεία από νεολιθικές εγκαταστάσεις στην κεντρική και την ανατολική Κρήτη. Προανακτορική περίοδος

(2600-1900 π.Χ.): Κεραμική διαφόρων ρυθμών, λίθινα αγγεία, σφραγίδες, ειδώλια και κοσμήματα από προανακτορικούς οικισμούς και από τάφους.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΙΙ Παλαιοανακτορική περίοδος (1900-1700 π.Χ.): Ευρήματα από τα ανάκτορα της Κνωσού και των Μαλίων, καθώς και αναθήματα και λατρευτικά αντικείμενα από ιερά κορυφής.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΙΙΙ Παλαιοανακτορική περίοδος (1900-1700 π.Χ.): Ευρήματα από το ανάκτορο της Φαιστού, αγγεία καμαραϊκού ρυθμού, πήλινα σφραγίσματα, ο δίσκος της Φαιστού, λατρευτικά αντικείμενα.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΙV Νεοανακτορική περίοδος (1700-1450 π.Χ.): Ευρήματα από τα ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού και των Μαλίων.

ΑΙΘΟΥΣΑ V Ύστερη ανακτορική περίοδος (1450-1400 π.Χ.): Ευρήματα από την περιοχή της Κνωσού, πήλινες πινακίδες της Γραμμικής Α και Β γραφής, κεραμική "ανακτορικού" ρυθμού και ρυθμού "χλωρίδας".

ΑΙΘΟΥΣΑ VI Ευρήματα από νεοανακτορικά και μετανακτορικά νεκροταφεία της Κνωσού και της Φαιστού (1450-1300 π.Χ.).

ΑΙΘΟΥΣΑ VII Νεοανακτορική περίοδος (1700-1450 π.Χ.): Ευρήματα από μέγαρα, επαύλεις και σπήλαια της κεντρικής Κρήτης.

ΑΙΘΟΥΣΑ VIII Ευρήματα από το ανάκτορο της Ζάκρου (1700-1450 π.Χ.).

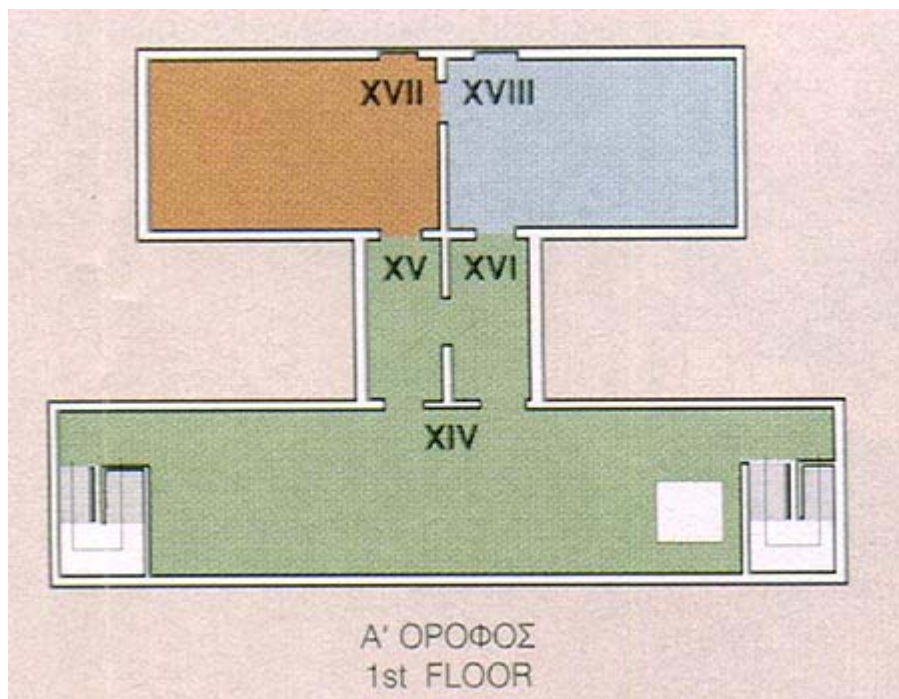
ΑΙΘΟΥΣΑ ΙX Ευρήματα από νεοανακτορικούς οικισμούς της ανατολικής Κρήτης (1700-1450 π.Χ.) (Παλαίικαστρο, Γουρνιά, Ψείρα, κ.ά.).

ΑΙΘΟΥΣΑ X Μετανακτορική περίοδος (1400-1150 π.Χ.): Ευρήματα από την Κνωσό, τη Φαιστό, τη Γόρτυνα, τη Σητεία, κ.ά.

ΑΙΘΟΥΣΑ XI Υπομινωική και πρόωμη γεωμετρική περίοδος (1150-800 π.Χ.): Ευρήματα από διάφορες θέσεις της Κρήτης και από τα νεκροταφεία του Πρινιά, τους τάφους Φορτέτσας Κνωσού, το σπήλαιο της θεάς Ειλειθυίας στην Ινατο, κ.ά.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΠ Γεωμετρική και ανατολίζουσα περίοδος (800-650 π.Χ.): Ευρήματα από το ιερό της Σύμης Βιάννου και από τάφους στην Κνωσό, στους Αρκάδες, στη Φορτέτσα, κ.ά.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΙΙΙ (ΠΡΟΘΑΛΑΜΟΣ) Εκτίθεται συλλογή από πήλινες γραπτές σαρκοφάγους των μετανακτορικών χρόνων (1400-1150 π.Χ.).

Δεύτερος όροφος

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΙΥ-ΧΧΙ Έκθεση μινωικών τοιχογραφιών (1600-1400 π.Χ.) από το ανάκτορο της Κνωσού, τις επαύλεις της Αγίας Τριάδας, της Αμισού κ.ά.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΧΙΙ Εκθέματα της Συλλογής Γιαμαλάκη, που χρονολογούνται από τα νεολιθικά χρόνια έως τη βενετοκρατία.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΧΙΙΙ Ελληνική και ρωμαϊκή πλαστική, κεραμική και μικροτεχνία (7ος αι. π.Χ.-4ος αι. μ.Χ.) από τη Γόρτυνα, την Πραισό, κ.ά.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΧΙΧ Συλλογή γλυπτών της αρχαϊκής εποχής (7ος-6ος αι. π.Χ.). Έργα της πρώιμης "δαιδαλικής" πλαστικής και μεταλλοτεχνίας αρχαϊκών χρόνων.

ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΧΧ Γλυπτά της κλασικής, της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής εποχής από τη Γόρτυνα, την Κνωσό, τη Χερσόνησο κ.ά. (5ος αι. π.Χ.-4ος αι. μ.Χ.).

3.6.2. ΕΚΘΕΜΑΤΑ

Μόλις ο επισκέπτης αρχίσει την περιήγηση του στο μουσείο θα μπορέσει να δει την εξέλιξη της αγγειοπλαστικής από την Νεολιθική Εποχή (5000-2500 π.Χ.) μέχρι την Μετανακτορική Εποχή (2000-1700 π.Χ.). Δεν μπορεί παρά να θαυμάσει τα περίφημα **καμαραϊκά** αγγεία (2000- 1700 π.Χ.) με τα υπέροχα χρώματα και θέματα, παρμένα από τον φυσικό κόσμο. Κάποια απ' αυτά τα αγγεία ονομάστηκαν "ωοκέλυφα" λόγω της λεπτότητας των τοιχωμάτων τους και συγκρίνονται άφοβα με α σύγχρονα πορσελάνινα σερβίτσια.

Μοναδικός στο είδος του είναι ο περίφημος **δίσκος** της Φαιστού με σημεία ιερογλυφικής γραφής και ιδεογραμμμάτων. Το περιεχόμενο του δίσκου μας είναι άγνωστο.

Επιβλητικές στέκονται οι θεές των Μινωιτών, οι περίφημες "**Θεές των Όφρων**" καθώς κρατούν φίδια στα χέρια τους κι είναι ντυμένες με την παραδοσιακή μινωική ενδυμασία.

Εξάίρετο δείγμα πλαστικής αποτελεί η **ταυρο-κεφαλή** από στεατίτη και ο "**ταυροκαθάπτης**" από ελεφαντόδοντο.

Αξιοθαύμαστα είναι τα χρυσά κοσμήματα που βρέθηκαν σε μινωικές νεκροπόλεις, οι καθρέπτες με τις ελεφάντινες λαβές, τα τσιμπιδάκια για τα φρύδια, οι ελεφάντινες κτένες καθώς και τα ξίφη με τις χρυσές λαβές. Οι περίφημες "**μέλισσες**" κοσμούν μια από τις προθήκες του Μουσείου. Πρόκειται για ένα θαυμάσιο κόσμημα που παριστάνει δύο μέλισσες που κουβαλούν μια σταγόνα μέλι στην κηρήθρα.

Παντού βλέπει κανείς **διπλούς πέλεκεις**, ιερότατο σύμβολο των μινωικών χρόνων. Οι **σαρκοφάγοι**, φτιαγμένοι ως επί το πλείστον από πηλό, εντυπωσιάζουν με το μέγεθος και την απλότητα τους.

Τέλος, αντικρίζοντας κάποιος τα αυθεντικά κομμάτια των τοιχογραφιών από το Ανάκτορο της Κνωσού δεν μπορεί να μη διακρίνει την έντονη διάθεση για ζωή και τη λατρεία των Μινωιτών για τη φύση. Τα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν παρμένα από τη φύση και διατηρήθηκαν ανεξίτηλα μέχρι σήμερα.

3.6.3. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ο περιβάλλον χώρος του μουσείου περιείχε ολιγάριθμα είδη φυτών, αραιές φυτεύσεις και δεν θύμιζε κήπο Αρχαιολογικού μουσείου. Οι φυτεύσεις αποτελούνταν κυρίως από διάσπαρτα είδη φυτών, όπως δένδρων και θάμνων μαζί, χωρίς τις προβλεπόμενες αποστάσεις μεταξύ τους. Μπορούσε να δει κάποιος μια Ιτιά κρεμοκλαδής (*Salix babylonica*) και παραπέρα μια χαρουπιά (*Ceratonia siliqua*), καθώς ανάμεσά τους διακρίνονταν μικρά ποώδη φυτά και ζιζάνια, τις λεγόμενες πρασινάδες. Επίσης, πολλές θαμνοφυτεύσεις από Αγγελική (*Pitosporum sp.*) και ράμνο (*Rhamnus alaternus*) ήταν χαρακτηριστικό, όπως και γεράνια ποικίλων χρωμάτων και ιβίσκοι (*Hibiscus sinensis*) και αβούτιλο (*Abutilon striatum*). Ιθαγενή φυτά που έβλεπε κανείς ήταν οι ελιές (*Olea europea*) και ο φοίνικας του θεόφραστου ο κρητικός (*Phoenix theophrasti*).

Ο χώρος ακόμα περιελάμβανε ένα μεγάλο χώρο υποδοχής, ένα κιόσκι για έκδοση εισιτηρίων, ένα κιόσκι πωλητηρίων τουριστικών φυλλαδίων, μία πέργκολα, δύο παγκάκια και δεν περιείχε άλλα καθίσματα εκτός από ένα μικρό παρτέρι με κάθισμα από τσιμέντο.

Δύσκολο να συναντούσε κανείς ένα χώρο για παιδιά, ούτε κάποιο στοιχείο νερού ή σιντριβάνι. Έλλειπε η αίσθηση της φύσης και η προδιάθεση για αρχαιολογικό χώρο. Η μειωμένη φύτευση «ιθαγενών» φυτών και η έλλειψη συνεχούς συντήρησης, οδήγησε στην αναδιαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

«Το τοπίο αποτελεί τη χωρική έκφραση σύνθεσης οικολογικών (γεωμορφολογικών, υδρολογικών, εδαφολογικών), κλιματολογικών, βιοτοπικών (χλωρίδα, πανίδα), οικονομικοκοινωνικών και αντιληπτικών χαρακτηριστικών στη διάρκεια του χρόνου. Είναι βιούμενος χώρος απόλαυσης και κοινωνικής πρακτικής»

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η διαμόρφωση του εξωτερικού και του εσωτερικού χώρου του αρχαιολογικού μουσείου Ηρακλείου. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη μας αναφέρεται σε έναν από τους βασικότερους αρχαιολογικούς χώρους. Βασικός στόχος είναι η ανάδειξή του και η διαμόρφωσή του με έμφαση στη δημιουργία κινήτρων επισκεψιμότητας και σημείων αναφοράς, με ενδιαφέρον ακόμα και για τους μη μνημένους στην αρχαιολογία επισκέπτες. Φιλοδοείτε, έτσι, η ευαισθητοποίηση του ευρύτερου πληθυσμού, κύρια των νέων, στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου μας. Κύριο στόχο επίσης αποτελεί η ενοποίηση του χώρου και του φυσικού τοπίου της περιοχής, ικανοποιώντας την ανάγκη για περαιτέρω βελτίωση της αισθητικής ποιότητας και ανάδειξη της φυσιογνωμίας της. Πιο συγκεκριμένα, η εύρυθμη λειτουργία του χώρου και η ανάδειξη της συμβολικότητας της διαδρομής που αποτελεί γραμμικό, ιστορικό ορόσημο της πόλης αντιπροσωπεύουν τις επιθυμητές παρεμβάσεις που επιτελέστηκαν.

Συμπερασματικά και ασπαζόμενοι τις σχεδιαστικές προσεγγίσεις ενός αρχαιολογικού χώρου, στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρείται η ανάπλαση του αρχαιολογικού μουσείου του Ηρακλείου αποσκοπώντας στην ένταξη του στο ευρύτερο περιβάλλον, αναδεικνύοντας τη δυναμικότητα του, δημιουργώντας ταυτόχρονα σχέση αλληλεπίδρασης με τους επισκέπτες του. Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση φυτών «αθαγενών/αυτοφυών» καθώς και υλικά που σέβονται την τοπικότητα διατηρώντας ανεξίτηλο το χαρακτήρα του.

Με την συνολική επέμβαση αναμένεται: η μείωση της διαχεόμενης ακτινοβολίας λόγω μικρής ανακλαστικότητας των φυτών, η προσαρμογή των φυτών στο χώρο εύκολα λόγω ιθαγενής καταγωγής του τόπου μας, η παραγωγή οξυγόνου με τη φωτοσύνθεση. Με τη συγκεκριμένη εφαρμογή καλύπτονται οι ετήσιες ανάγκες για οξυγόνο για πολλά άτομα.

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς - υλικής και πνευματικής- μέσα από την ορθή διαχείρισή της αποτελεί προτεραιότητα των σύγχρονων παρεμβάσεων σε όλα τα επίπεδα. Η επιλογή των κατάλληλων φυτών, δηλαδή με οικολογικά κριτήρια, είναι εξαιρετικά σημαντική. Ο συντονισμός των διαφορετικών φορέων και ειδικοτήτων που εμπλέκονται σε κάθε έργο είναι καθοριστικός για την άρτια ολοκλήρωση του έργου.

Επίσης είναι απολύτως απαραίτητο κατά τη διάρκεια της μελέτης να γίνεται:

- 1) εμπειριστατωμένη ανάλυση και εκτίμηση του τοπίου,
- 2) επεξεργασία των στοιχείων και παραμέτρων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και
- 3) πρόβλεψη της δυναμικής εξέλιξης του προτεινόμενου οικοσυστήματος.

Επίσης επιχειρείται η μεθοδική σύγκριση και ανάλυση των διαφόρων εποχών και των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν στη χρησιμοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι σύγχρονες τάσεις των διαμορφώσεων και της διαχείρισης του τοπίου σε αρχαιολογικούς χώρους της χώρας μας εκτυλίσσονται σε τρία επίπεδα:

1. Εξετάζοντας τη σημερινή κατάσταση των χώρων αυτών σε σχέση με το τοπίο, το κοινό και τις διαχειριστικές αρχές της δημόσιας διοίκησης.
2. Εξετάζοντας τις δυνατές υπό το σημερινό νομοθετικό πλαίσιο και τεχνικά πραγματοποιήσιμες επεμβάσεις, παρεμβάσεις και κατασκευές στους ευαίσθητους χώρους.
3. Αναλύοντας σε βάθος συγκεκριμένα παραδείγματα στον ελλαδικό χώρο.

4.2. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η αξιοποίηση της νομοθεσίας μπορεί να συμβάλει στην αισθητική και λειτουργική βελτίωση της εικόνας περιοχών ή θυλάκων ενδιαφέροντος και περιοχών με προβλήματα υποβάθμισης ή σημεία εγκατάλειψης. Ειδικότερα, δεν πρέπει να παραλειφθεί αναφορά:

- Στον Αρχαιολογικό Νόμο 3028/2002 που θεωρεί ιστορικούς τόπους τα σύνθετα έργα ανθρώπου και φύσης (αρ. 16) και επιβάλλει την προστασία του ελεύθερου περιβάλλοντος των αρχαιολογικών χώρων (αρ. 20).
- Στο Νόμο-Πλαίσιο για το Περιβάλλον 1650/86 που στα άρθρα 18-21 προβλέπει τον καθορισμό και την κατάταξη περιοχών προστασίας της φύσης και του τοπίου.
- Στα ΠΔ/ματα μεταξύ 2000-2003 του Υπ.Αιγαίου για 27 μικρομεσαία νησιά, μέσω των οποίων επιβάλλονται όροι και περιορισμοί στην εκτός σχεδίου δόμηση (καθορισμός αδόμητου τοπίου, κατάργηση οικοδομικών παρεκκλίσεων, προσδιορισμός μέγιστου ύψους) για προστασία του νησιωτικού τοπίου.
- Στην ανάγκη ενεργοποίησης των διατάξεων του Ν. 2508/97, πρώτης ολοκληρωμένης νομοθετικής ρύθμισης με λεπτομερή πρόβλεψη σειράς θεμάτων σχετικών με αναπλάσεις.
- Στα άρθρα 17, 24, 102 του Συντάγματος, η πρόσφατη (2000) αναθεώρηση των οποίων προβλημάτισε σοβαρά τον επιστημονικό κόσμο.

4.3. ΑΥΤΟΦΥΗ ΦΥΤΑ ΕΝΟΣ ΤΟΠΙΟΥ

Ιθαγενή φυτά είναι αυτά που φύονται χωρίς την παρέμβαση του ανθρώπου σε λόφους, πλαγιές, κάμπους και ακρογιαλιές. Σε κάθε τόπο ανάλογα με τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες, το τοπογραφικό ανάγλυφο και το μικροκλίμα του δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη ενός συνόλου φυτικών ειδών.

Όσο πιο πολύπλοκο είναι το τοπίο τόσο μεγαλύτερη βιοποικιλότητα θα έχει. Στην Ελλάδα λόγω της εναλλαγής του τοπίου και ακόμα λόγω των κλιματικών και γεωγραφικών ιδιαιτεροτήτων υπάρχει μεγάλη βιοποικιλότητα, ένας πραγματικός πλούτος φυτικών ειδών.

4.3.1. Γιατί τα αυτοφυή φυτά είναι σημαντικά

Τα φυτά αυτά συνιστούν ένα κεφάλαιο για τον κάθε τόπο από πολλές απόψεις: χρηστικές, οικολογικές, αισθητικές και ιστορικοκοινωνικές. Ενώ σε γενικές γραμμές η χρηστική και η οικολογική σημασία των ιθαγενών φυτών έχει αναγνωριστεί (τουλάχιστον θεωρητικά), η αισθητική τους πλευρά δεν θεωρείται σημαντική.

Κι όμως τα «άγρια φυτά» μεμονωμένα ή ακόμα καλύτερα σε φυτοκοινωνίες (ομάδες φυτών που συνυπάρχουν στη φύση) μπορούν να αποδειχτούν, αν χρησιμοποιηθούν σωστά, στοιχεία εξαιρετικής ομορφιάς μέσα στο τοπίο.

Υπάρχει επίσης μία ακόμα πλευρά που χρόνο με το χρόνο καθώς απομακρύνεται ο άνθρωπος από τη φύση γίνεται ολοένα και πιο σημαντική: τα αυτοφυή φυτά αποτελούν δυναμικό στοιχείο της παράδοσης, είναι ζωντανά ιστορικά μνημεία και συνδέουν τους ανθρώπους με τον τόπο τους και τις γενιές που προηγήθηκαν.

Τελικά, τα ιθαγενή φυτά είναι αυτά που δίνουν κατά κύριο λόγο τον ιδιαίτερο χαρακτήρα στο ελληνικό τοπίο που τόσο έχει εξυμνηθεί και θαυμαστεί.

Εξάλλου η Ελλάδα διακρίνεται για την πολύ πλούσια χλωρίδα της. Από τα 6000 και πλέον είδη αυτής χλωρίδας πάρα πολλά είναι ενδημικά, γεγονός το οποίο οφείλεται στη θέση της και στις ιδιαίτερες κλιματικές συνθήκες, γεωλογικές και τοπογραφικές συνθήκες που επικρατούν σε αυτήν.

4.3.1.1. Πως αλλοιώνεται το τοπίο

Αυτό το τοπίο όμως με την εξάπλωση των πόλεων, την διάνοιξη δρόμων και το χτίσιμο τουριστικών εγκαταστάσεων και εξοχικών κατοικιών σε λόφους και παραλίες έχει αλλοιωθεί και πολλές φορές αλόγιστα καταστραφεί. Το παράδοξο είναι ότι ειδικά στην τελευταία περίπτωση μία περιοχή «αξιοποιείται» επειδή διαθέτει αξιόλογο τοπίο.

4.3.1.2. Μπορεί να σταματήσει η ανάπτυξη?

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι πρέπει ή μπορεί να σταματήσει η ανάπτυξη αλλά να φροντίσουμε ώστε αυτή η ανάπτυξη να μην είναι καταστροφική για το περιβάλλον και να μην αλλοιώνει το χαρακτήρα του τοπίου.

Αυτό είναι ένα κρίσιμο σημείο και μια πρόκληση για τους αρχιτέκτονες τοπίου και τους κηποτέχνες, οι οποίοι πρέπει να αναγνωρίζουν με ευαισθησία το *genius loci*, δηλαδή το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, κάθε τοπίου και να το αναδεικνύουν αντί να το καταστρέφουν, οι επεμβάσεις τους να είναι ήπιες σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον και να χρησιμοποιούν αυτοφυή φυτά όπου είναι δυνατόν.

Το πρόβλημα είναι ότι στην Ελλάδα πολύ λίγη γνώση υπάρχει γύρω από τη χρησιμοποίηση των ιθαγενών φυτών στην αρχιτεκτονική τοπίου και επιπλέον ελάχιστα φυτώρια έχουν τέτοιο υλικό.

Η έρευνα για τα αυτοφυή φυτά είχε ως στόχο να συνδράμει προς αυτήν την κατεύθυνση.

4.4. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΥΤΟΦΥΩΝ ΕΙΔΩΝ

Τα αυτοφυή είδη έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: α) *Αντοχή στην ξηρασία*

β) *Αντοχή στις ασθένειες*

γ) *Ανάπτυξη σε «πτωχά εδάφη»*

Τα αυτοφυή φυτά της ελληνικής χλωρίδας είναι άριστα προσαρμοσμένα στο μεσογειακό κλίμα της Ελλάδας με μηχανισμούς επιβίωσης στα φτωχά σε θρεπτικά συστατικά εδάφη και στο θερμό και ξηρό καλοκαίρι.

Τα χαρακτηριστικά τους παρουσιάζουν οικονομικά και οικολογικά πλεονεκτήματα όταν χρησιμοποιούνται στην Αρχιτεκτονική Τοπίου.

A) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Οικονομία στο νερό
- Οικονομία στην χρήση λιπασμάτων
- Οικονομία στην χρήση φυτοφαρμάκων
- Μείωση του κόστους συντήρησης

B) ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Λογική χρήση των περιορισμένων υδάτινων πόρων.
- Αποφυγή χρήσης φυτοφαρμάκων επικίνδυνων για την υγεία και το περιβάλλον.
- Αποφυγή χρήσης λιπασμάτων που περνούν στον υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα.

4.5. ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΜΕ ΙΘΑΓΕΝΗ ΦΥΤΑ

Η ανάπλαση του χώρου με βλάστηση είχε ως στόχο:

- 1) Την αποκατάσταση των δένδρων, προτείνοντας τη φύτευση 27 αυτοφυών δένδρων και 43 αυτοφυών θάμνων και 2 είδη αρωματικών φυτών για τα παρτέρια και το βραχόκηπο.
- 2) Τη σκίαση του χώρου και τη δημιουργία ειδικού μικροπεριβάλλοντος που θα προσελκύουν την πανίδα.
- 3) Την τήρηση της βιοποικιλότητας της περιοχής με τη φύτευση αυτοφυών ειδών.
- 4) Την εναλλαγή του τοπίου με διάφορα είδη βλάστησης ανάλογα με την αλλαγή του κάθε μικροτοπίου της περιοχής (δένδρα: πλάτανος, ελιά, κυπαρίσσι, χαρουπιά, τζιτζιφιά - θάμνοι: δάφνες του Απόλλωνα, μυρτιές, σφενδάμια).
- 5) Την κάλυψη των τοιχών με αυτοφυείς θάμνους.
- 6) Την εντύπωση ενός οικίου παραδοσιακού χώρου με τη χρήση αυτοφυών φυτών και ειδών που να θυμίζουν αρχαία Ελλάδα.

4.5.1. ΦΥΤΕΥΣΗ ΧΩΡΟΥ

Τα αυτοφυή φυτά που χρησιμοποιήθηκαν κατά γένος, είδος και αριθμό τεμαχίων είναι τα παρακάτω:

- 1) Δάφνη του Απόλλωνα – *laurus nobilis* (18 τεμάχια)
- 2) Πλάτανος – *platanus orientalis* (1 τεμάχιο)
- 3) Μυρτιά – *myrtus communis* (19 τεμάχια)
- 4) Σφενδάμι κρητικό – *acer creticum* (6 τεμάχια)
- 5) Ελιά – *olea europea* (διαμορφωμένη), (9 τεμάχια)
- 6) Κυπαρίσσι οριζοντιόκλαδο (το αειθαλές) – *cupressus sempervirens-horizontalis* (3 τεμάχια)
- 7) Φοίνικας κρητικός – *phoenix theophrasti* (2 τεμάχια)
- 8) Χαρουπιά – *ceratonia siliqua* (2 τεμάχια)
- 9) Τζιτζιφιά – *elaagnus augustifolius* (10 τεμάχια)
- 10) Ρίγανη – *origanum vulgare*
- 11) Θυμάρι – *thymus capitatus*

Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν στον εσωτερικό χώρο του μουσείου τα εξής γλαστρικά φυτά: *gardenia jasminoides* (γαρδένια), *hydrangea macrophylla* (ορτανσία) και *asplenium trichomanes* (φτέρες) και *figus benjamin* (φίκοι).

4.6. ΣΚΛΗΡΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ - ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ

Οι σκληρές επιφάνειες ξανασχεδιάστηκαν με γνώμονα να προσφέρουν μια σειρά από κοινά χαρακτηριστικά:

1. *Ευκολία Πρόσβασης / Προσπελασιμότητας.* η κλίση τους, μικρή ή μηδενική, επιτρέπει τη χρήση τους από όλους τους τύπους χρηστών, ακόμα και άτομα με προβλήματα κινητικότητας.

2. *Ασφάλεια,*

3. *Συνέχεια.*

4. *Σεβασμό στο περιβάλλον*

Η μελέτη περιλαμβάνει τις εξής εξωτερικές διαμορφώσεις:

1. πλακοστρώσεις (μαρμάρινες χτυπημένες πλάκες χρώματος γκρι με διαστάσεις 40*40cm και λευκές πλάκες στρογγυλές από μάρμαρο-Νεολιθική εποχή-,

2. πέτρες χρώματος μπρούντζοκαφέ με χρυσαφί κόλλα στις εσοχές τους- Ρωμαϊκή εποχή-, και

3. τούβλο μεταξύ τύπου κεραμικό-Μινωϊκή εποχή-,

4. ξύλινες κηποτεχνικές κατασκευές

5. την υποδοχή κοινού,

6. ένα κιόσκι για σκίαση,

7. αναψυκτήριο για λόγους χαλάρωσης και αναψυχής,

8. δύο κιόσκι τουριστικών πωλητηρίων και εισιτηρίων,

9. δύο εξωτερικές βρύσες (η μία είναι από μπρούντζο και επάνω στην κατασκευή φαίνονται κομμάτια από σπασμένο γυαλί και καθρέφτη, ώστε να θυμίζει Ρωμαϊκή εποχή, και η άλλη είναι από τα ίδια τουβλάκια με την πλακόστρωση δηλαδή από «τούβλο μεταξύ», χρώματος κεραμικό-κοκκινωπό, ώστε να θυμίζει Μινωϊκή εποχή.).

10. ένα χώρο για παιδιά με ξύλινα και μεταλλικά (χάλκινα-μπρούντζινα) μουσικά όργανα, όπως τύμπανο, άρπα, αυλό πάνα, σύμανδρο και κιθάρα.

11. Επίσης, περιλαμβάνονται: ένα συντριβάνι από μάρμαρο τριγύρω, που λειτουργεί και ως κάθισμα, μια λίμνη με γέφυρα που να οδηγεί στο εσωτερικό του μουσείου, παγκάκια από μπρούντζο, μάρμαρο και πέτρα κοκκινοκαφέ που να θυμίζουν τη Ρωμαϊκή, Νεολιθική και τη Μινωϊκή εποχή αντίστοιχα.

4.7. ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΣ

Για τον ηλεκτροφωτισμό του χώρου χρησιμοποιήθηκαν φωτιστικά από υλικά βάσης μπρούντζο, πλαστικό και από χρώματα υλικού καφεκόκκινο, χρυσό, και γκρι.

4.8. Στόχοι Διαμορφώσεων και Φυτεύσεων

Γενικά οι παρεμβάσεις που προτείνονται είναι ήπιες προκειμένου να μην υποβαθμιστεί η σημασία των καθ' εαυτό αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι δεν διακρίνονται για εντυπωσιακά σε όγκο κτίσματα και ευρήματα. Ο χώρος του αρχαιολογικού μουσείου Ηρακλείου καλύπτεται κύρια από αυτοφυή φυτά, κυρίως θάμνους και δένδρα. Μεγάλο μέρος του χώρου είναι θαμνώδες με δάφνες του Απόλλωνα, τζιτζιφιές και μυρτιές.

4.9. Συντήρηση

Η συντήρηση των έργων πρασίνου είναι μια πολύ σημαντική διαδικασία που πρέπει πάντα να προβλέπεται εξ αρχής, ώστε να ακολουθεί την κατασκευή. Οι εργασίες συντήρησης οι οποίες είναι: βοτάνισμα, σχηματισμός λάκκων άρδευσης, λίπανση, κλάδεμα, καθαρισμός από σκουπίδια, αντιμετώπιση ασθενειών, κλπ. είναι πολύ σημαντικές για την επιβίωση, ανάπτυξη και εξέλιξη του έργου.

Στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης, θεωρούμε απαραίτητη την καλή συντήρηση για τα πρώτα 2-3 χρόνια εγκατάστασης των φυτών, έτσι ώστε μετά να λειτουργήσει μόνο του το οικοσύστημα. Μετά την πλήρη εγκατάσταση της βλάστησης οι χώροι θα αποτελέσουν συνέχεια της φυσικής βλάστησης. Και προβλέπεται να αναλάβουν τη διαχείρισή του οι αντίστοιχοι Δήμοι και Κοινότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πληθυσμιακή συσσώρευση στα αστικά κέντρα, η υπεραξία της αστικής γης, η πρακτική αυθαίρετων-ασύμβατων επεμβάσεων προηγούμενων δεκαετιών στο φυσικό τοπίο, σχετίζονται με απαξιώτικη αντιμετώπιση του κοινόχρηστου/ελεύθερου χώρου και έλλειψη προληπτικής μέριμνας, διατήρησης και κατάλληλης διαμόρφωσής του.

Στην Αρχιτεκτονική Τοπίου, σήμερα, εικόνες "φυσικού" τοπίου εμφανίζονται σπανιότατα και η σημερινή αρχιτεκτονική και ο ευρύτερος σχεδιασμός οφείλει να αναγάγει τον παράγοντα "τοπίο" σε πρώτη προτεραιότητα.

Η διατήρηση της μοναδικότητας της γραφικότητας και της αισθητικής ταυτότητας του τοπίου συνεπάγεται τουριστική έλξη, επομένως οικονομική ανάπτυξη. Οι ήπιες μορφές τουρισμού και τα εναρμονισμένα με το τοπικό περιβάλλον καταλύματα συμβάλλουν στη μακροχρόνια τουριστική προσέλκυση και αειφορική ανάπτυξη.

Στόχο πρέπει να αποτελεί η βιώσιμη ανάπτυξη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσω του χωροταξικού-πολεοδομικού σχεδιασμού και των αστικών αναπλάσεων. Οι ελεύθεροι χώροι και τα ιστορικά κτίρια, τα απελευθερωμένα από την αρχική τους χρήση στρατόπεδα, τα πάρκα και οι δημόσιες εκτάσεις, κ.ά., πρέπει να προστατεύονται προς όφελος των πολιτών και της ορθής περιβαλλοντικής αξιοποίησης.

Η οικιστική επέκταση δεν πρέπει να πραγματοποιείται με γνώμονα την οικονομική - τουριστική υπέρ-αξιοποίηση των ιδιοκτησιών, αλλά με περιβαλλοντική μέριμνα και πρόβλεψη δημιουργίας αδόμητων ζωνών περιαστικού πρασίνου, τήρηση ορθών αναλογιών μεταξύ δομημένων-ελεύθερων χώρων, πλάτους οδών-ύψους κτιρίων, διασφάλιση συνθηκών φωτισμού, αερισμού, ηλιασμού και θέας.

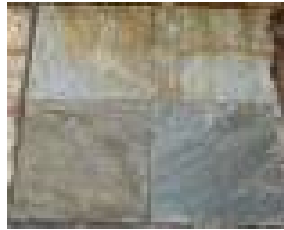
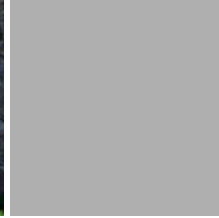
Η κριτική διάθεση επιστημόνων και κοινού σε προγραμματισμένες ή σε εξέλιξη παρεμβάσεις αντανακλά τη συνειδητοποίηση της προσέγγισης κρίσιμων σημείων για το μέλλον του ελληνικού τοπίου και της αναγκαιότητας διαμόρφωσης αισθητικής αντίληψης που σέβεται το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΕΙΚΟΝΕΣ ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΤΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ

Νεολιθική εποχή – Μαρμαροκατασκευές

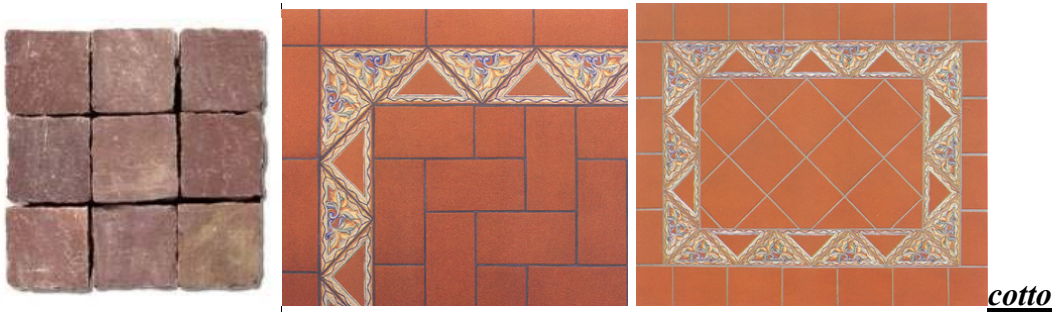

«χτυπητή» πέτρα-γκρι

Μινωϊκή εποχή – τούβλο μεταζά – καφέ χρώματα - κεραμικά

Knossos

τούβλο «μεταζά»

Ρωμαϊκή εποχή – μπρούντος, χρυσός, χαλκός

‘Πλάκα ακανόνιστη χρυσή’

‘Πλάκα ακανόνιστη χρυσή’

ΦΩΤΙΣΤΙΚΑ ΠΟΥ ΤΟΠΟΘΕΤΗΘΗΚΑΝ

Φυτά εσωτερικού χώρου

- ❖ *Gardenia Jasminoides* (γαρδένια)

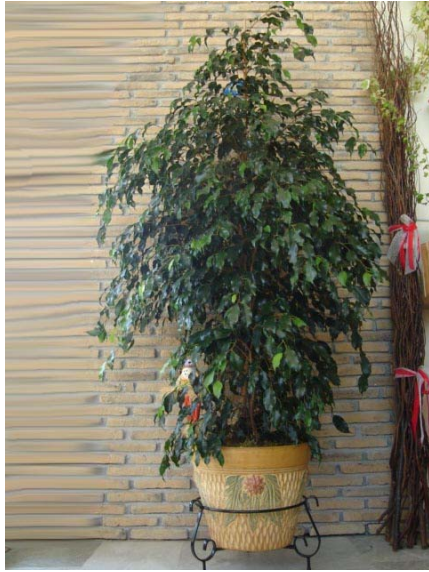
- ❖ *Hydrangea Macrophylla* (ορτανσία)

- ❖ *Asplenium Trichomanes* (φτέρες)

❖ Ficus Benjamin (φίκοι)

ΑΥΤΟΦΥΗ ΦΥΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Origanum vulgare

Η **ρίγανη** είναι αρωματικό ποώδες , πολυετές, ιθαγενές και θαμνώδες φυτό της Μεσογείου και της Κεντρικής Ασίας . Ανήκει στο γένος Ορίγανο της τάξης των [αγγειόσπερων δικότυλων](#) φυτών λαμιώδη.

Στην [Ελλάδα](#) η ρίγανη είναι αυτοφυής και βρίσκεται σε ορεινές και βραχώδεις περιοχές είναι δε εξαιρετικής ποιότητας και θεωρείται η καλύτερη στον κόσμο.

Χρησιμοποιείται σαν [καρύκευμα](#) κυρίως στην μαγειρική αλλά και σπανιότερα ως αφέψημα, το οποίο αναφέρεται ως εξαιρετικό κατά του βήχα. Χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στη [χωριάτικη σαλάτα](#).

Η συλλογή της ρίγανης γίνεται κατά την ανθοφορία του φυτού, τα άνθη αυτά ξεραίνονται σε ειδικά υπόστεγα ή ξηραντήρια και στη συνέχεια τρίβονται και κοσκινίζονται.

Είναι το βασικό [καρύκευμα](#) των χωρών της [Μεσογείου](#) και βασικό συστατικό της Ελληνικής, αλλά και της Ιταλικής κουζίνας.

Επειδή η συλλογή της απαιτεί αρκετά εργατικά χέρια, η έλλειψη τους οδήγησε σε οργανωμένη καλλιέργεια στις περιοχές των Τρικάλων και της Καρδίτσας. Στις [Η.Π.Α](#) η κατανάλωση της ρίγανης αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια και έτσι άρχισε η καλλιέργεια της σε διάφορες περιοχές του νότου αλλά και στο [Μεξικό](#).

Θυμάρι-[thymus capitatus](#)

[Αγγειόσπερμο](#), δικότυλο φυτό το **θυμάρι** ή **θύμιο** ανήκει στην τάξη των σωληνανθών και στην οικογένεια των χειλανθών. Θάμνος μικρού ύψους έως 30

εκατοστά, με όρθιους βλαστούς, εξαιρετικά ανθεκτικός, αναδεύει ένα θαυμάσιο άρωμα.

Τα φύλλα του θυμαριού όταν ξεραθούν αποκτούν καφεπράσινο χρώμα και αναδύουν το άρωμα τους όταν θρυμματιστούν. Η γεύση τους είναι πολύ δυνατή, ελαφρώς καυστική και πλούσια. Μαζί με τους αποξηραμένους ανθούς χρησιμοποιούνται σαν [μπαχαρικό](#) για τον αρωματισμό διαφόρων φαγητών, σε ψάρια, κρέατα, σε διάφορες σάλτσες, σούπες κ.λ.π. Είναι ένα από τα βασικά συστατικά του λικέρ *βενεδικτίνη*.

Το θυμάρι είναι ιδιαίτερα αγαπητό στις [μέλισσες](#) και το θυμαρίσιο [μέλι](#) είναι εξαιρετικής ποιότητας.

Περιέχει αιθέριο έλαιο σε ποσοστό 1-2 τις εκατό και κύριο συστατικό του είναι η **θυμόλη**, ή αλλιώς καμφορά του θυμαριού, έχει δε χρήσεις στην αρωματοποιία και στην οδοντιατρική. Έχει αντιμικροβιακή δράση και χρησιμοποιείται στην παρασκευή αλοιφών κατά των βακτηρίων των πληγών. Στη φαρμακευτική επίσης χρησιμοποιείται στη παρασκευή φαρμάκων κατά του βήχα και παθήσεων του αναπνευστικού. Το θυμάρι στην θεραπευτική του χρήση είναι τονωτικό και δυναμωτικό. Χρησιμοποιείται κατά της ατονίας του πεπτικού συστήματος, στον χρόνιο κατάρρου, κατά της λευκόρροιας και της αμηνόρροιας. Είναι ακόμη αντισπασμωδικό, καπνισμοί θυμαριού κατευνάζουν το λουμπάγκο. Κατά της δυσπεψίας και των αερίων. Αντισηπτικό, απολυμαντικό, κατευναστικό στη βρογχίτιδα, τον κοκκύτη και του επίμονου βήχα. Είναι ακόμη κατά των πονόδοντων, Αποσμητικό που βοηθά τον ύπνο. Είναι κατά των αυτοδηλητηριάσεων, κατά της διάρροιας, της δυσεντερίας και αντιπυρετικό. Υπάρχουν και καλλωπιστικές ποικιλίες που καλλιεργούνται σε διάφορους κήπους.

Στην [Ελλάδα](#) υπάρχουν 23 αυτοφυή είδη και τα πιο σημαντικά είναι:

1.-**Άγριοθυμάρι**. Μικρός θάμνος με βλαστούς ξυλώδεις ξαπλωμένους. Βρίσκεται σε πολλές βραχώδεις, ορεινές, ξηρές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας.Κοντά στις περιοχές όπου φύεται το άγριο θυμάρι τοποθετούνται κυψέλες με μέλισσες και παράγεται εκλεκτό μέλι.

2.-**Χαμοθρούμπι**. Πολύ κοινό σε διάφορες πεδινές περιοχές και λιβάδια της [Μακεδονίας](#) και της [Θράκης](#).

3.-**Σμάρι** ή θυμάρι της Αττικής. Βρίσκεται σε διάφορες βραχώδεις περιοχές της [Αττικής](#), της [Αχαΐας](#), [Κορινθίας](#) και [Ολύμπου](#).

Laurus nobilis

Η Δάφνη του Απόλλωνα: Αειθαλής θάμνος ή μικρό δένδρο με πράσινα αρωματικά φύλλα. Την άνοιξη έχει κίτρινα, ασήμαντα άνθη και αργότερα μαύρους καρπούς. Αναπτύσσεται σε ηλιόλουστες θέσεις, ακόμη και σε σχετικά ξηρά εδάφη. Φυτεύεται σε ομάδες, δενδροστοιχίες και φράχτες. Πολλαπλασιάζεται με μοσχεύματα.

Platanus orientalis

Ο Πλάτανος: Δέντρο ταχυνυξές πλατύφυλλο ύψους 20-30 μέτρα με πλατιά σφαιρική κόμη και οριζόντια κλαδιά και με πράσινα φύλλα που γίνονται κίτρινα το φθινόπωρο. Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες θέσεις, σε υγρά, στραγγιζόμενα εδάφη. Φυτεύονται μεμονωμένα και σε δενδροστοιχίες .

Έχει φύλλα με βαθείς λοβούς, επιπόλαιο ριζικό σύστημα και κορμό με μικρό βαθμό απολέπισης. Πολλαπλασιάζεται με σπόρους και μοσχεύματα.

Myrtus communis

Η **μυρτιά** είναι είδος φυτού που ανήκει στο γένος μύρτος (Myrtus) και στην οικογένεια μυρτιδες (Myrtaceae). Το γένος μύρτος περιλαμβάνει γύρω στα 75 είδη, τα οποία ευδοκιμούν σε τροπικές και υποτροπικές περιοχές. Στην [Ελλάδα](#) απαντάται η μύρτος η κοινή (Myrtus communis), αυτοφυής ή διακοσμητική. Καλλιεργείται στο ύπαιθρο, σε γλάστρες αλλά και σε θερμοκήπια. Χρησιμοποιείται στην αρωματοποίηση, στην παρασκευή καλλυντικών και στη φαρμακευτική. Παράγει αιθέριο έλαιο (μυρτέλαιο). Το ανθεκτικό της ξύλο χρησιμοποιείται στη λεπτοξυλουργική και τα κλαδιά της στην καλαθοπλεκτική. Το φυτό ήταν γνωστό από τα αρχαία χρόνια και το αναφέρει ο [Διοσκουρίδης](#).

Η μυρτιά είναι αειθαλής θάμνος, με ύψος που μπορεί να φτάσει ως τα 5 μέτρα. Έχει λευκά άνθη με τον καρπό να είναι ράγα, σχεδόν σφαιρική ή ελλειψοειδής. Τα φύλλα του είναι λογχοειδή, πτερόνευρα, οξύληκτα και αρωματικά. Πολλαπλασιάζεται με σπορά ή και με μοσχεύματα.

Acer creticum

Σφενδάμι το Κρητικό: Φυλλοβόλο δένδρο, ιθαγενές της Ευρώπης. Φθάνει μέχρι 10 μέτρα ύψος συνήθως και έχει σφαιρικό έως ωοειδές σχήμα με κατακόρυφους και πλάγιους βραχίονες. Τα κλαδιά είναι γυαλιστερά, γκριζοκαστανά. Ο καρπός του είναι δισαμάριο. Είναι ανθεκτικό δένδρο στους δυσμενείς οικολογικούς παράγοντες και στις χαμηλές θερμοκρασίες. Μεταφυτεύεται γυμνόρριζο το φθινόπωρο ή το Χειμώνα. Προτιμά ηλιαζόμενα εδάφη, αναπτύσσεται σε όλα σχεδόν τα εδάφη και είναι πολύ ισχυρό δένδρο. Το ξύλο του είναι μαλακό και πολύ χρήσιμο στην επιπλοποιία. Πολλαπλασιάζεται με σπόρο.

Olea europea

Η ελιά (*Olea Europaea*) είναι είδος ενδημικό στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου από την τριτογενή περίοδο. Αειθαλές δέντρο της οικογένειας των Ελαιοειδών. Το φυτό της ελιάς είναι ελάχιστα απαιτητικό και ιδιαίτερα ανθεκτικό σε όλες τις συνθήκες. Τα φύλλα, ο καρπός και το λάδι της ελιάς κατέχουν σημαντική θέση στη γεωργία, τη διατροφή και την παραδοσιακή φαρμακοποιία και ιατρική πολλών χωρών κυρίως της Μεσογείου.

Cupressus semprevirens horizontalis

Κυπαρίσσι αειθαλές οριζοντιόκλαδο: Αειθαλές κωνοφόρο ύψος 30m, κόμη ανοιχτή κωνική (θηλυκό, horizontalis) πυραμιδοειδής (αρσενικό, pyramydalis), βαθύ πράσινη, κλαδιά προς τον κορμό, οξεία γωνία κολονοειδής

Ο κώνος είναι σφαιρικός. Πολλαπλασιάζεται με σπόρους και μοσχεύματα. Είναι ξηρόβιο είδος, δεν έχει ιδιαίτερες απαιτήσεις σε έδαφος. έχει αντοχή σε παγετό, άνεμο, ξηρασία, θάλασσα.

Phoenix theophrasti

Ο Κρητικός Φοίνικας ή Φοίνικας του Θεόφραστου: είναι ένας μικρός [φοίνικας](#), ενδημικός στην ανατολική περιοχή της [Μεσογείου](#), με πολύ περιορισμένη εξάπλωση σε λίγες περιοχές της [Κρήτης](#)

Ο φοίνικας φτάνει τα 15 μ ύψος, συνήθως με πολλούς λεπτούς κορμούς. Τα φύλλα είναι πτεροειδή, με μάκρος 2-3 μ, με τα πολυάριθμα, άκαμπτα, γκριζοπράσινα, γραμμικά φυλλάρια 15-50 εκατ. μήκος σε κάθε πλευρά του κεντρικού

μίσχου. Ο καρπός είναι ωοειδής, κιτρινο-καφέ δρύπη, με 1,5 εκατ. μάκρος και 1 εκατ. σε διάμετρο, και περιέχει ένα μόνο μεγάλο σπόρο.

Ceratonia siliqua

Η Χαρουπιά: Αειθαλές δέντρο, 15-17m, αργής ανάπτυξης, ιθαγενές της Μεσογείου, φλοιός φαιοκάστανος. Ο καρπός είναι επιμήκης, πεπλατυσμένος, σκληρός, λείος χέδρωπας αρχικά πράσινος μετά καφέ γλυκός. Πολλαπλασιάζεται με σπόρους, το φθινόπωρο ή την άνοιξη ή με τον άνεμο το καλοκαίρι. Αντέχει σε όλα τα εδάφη καλής στράγγισης και σε φτωχά (νιτροποιεί), ήπιο κλίμα, ευαίσθητο στο ψύχος, πολύ ανθεκτικό στην ξηρασία, θέλει ήλιο, όχι σκιά.

Elaeagnus angustifolius

Η τζιτζιφιιά: καλλιεργείται άλλες φορές για το διακοσμητικό φύλλωμά τους και άλλες φορές για τα αρωματικά άνθη που ακολουθούνται από εδώδιμους καρπούς. Έχουν λίγο ή πολύ αγκαθωτά κλαδιά.

Αναπτύσσονται σε ηλιόλουστες θέσεις, ακόμη και σε άγονα και σχετικά ξηρά εδάφη. Απαιτούν προστασία από τους δυνατούς παγετούς.

Τα δένδρα φυτεύονται μεμονωμένα και σε δενδροστοιχίες, ενώ οι θάμνοι σε μπορντούρες και ομάδες. Είναι άριστα για παραθαλάσσιες φυτεύσεις. Πολλαπλασιάζονται με μοσχεύματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Θάμνοι και Δέντρα στην Ελλάδα», ΤΟΜΟΣ Ι&ΙΙ, Θεόδωρος Ι. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ, ΔΡΑΜΑ 1998. Οικολογική Κίνηση Δράμας. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καβάλας.
- «Καλλωπιστικά Κωνοφόρα», Επιλέξτε φυτά για το χώρο σας, Γιάννης ΠΑΤΛΗΣ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ.
- «Μουσείο Ηρακλείου», Εικονογραφημένος οδηγός, Ι.Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, ΑΘΗΝΑ 1982, ΕΚΔΟΤΙΚΗ: ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.
- «Η ΚΡΗΤΗ», Α΄ ΤΟΜΟΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ-ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ (ΝΟΜΟΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ-ΛΑΣΙΘΙΟΥ)-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΙΣΤΟΡΙΑ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ: «ΣΦΑΚΙΑΝΟΣ».
- «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ», ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ: ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ-ΚΡΗΤΗ, Σύμβουλος & Συντονιστής της έκδοσης: Δημήτρης ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, αρχιτέκτονας, λέκτορας ΕΜΠ, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ : «ΜΕΛΙΣΣΑ».
- «Κρήτη – Εποχή του Λίθου», Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις, Αθηναϊκός Τεχνολογικός Όμιλος, Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής, ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΑΘΗΝΑ 136.
- «Αγριολούλουδα της Ελλάδας», Efstathiadis Group, Γεώργιος ΣΦΗΚΑΣ, ΑΘΗΝΑ, 1999.
- «Καλλωπιστικά Φυτά για Ελληνικούς κήπους», Γιάννης ΤΣΑΛΙΚΙΔΗΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Παρατηρητής, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1994.
- «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΛΩΡΙΔΑ ΣΤΟ ΜΥΘΟ, ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ, ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ», Ελμούτ ΜΠΑΟΥΜΑΝ, Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, ΕΚΔΟΣΗ Β΄, ΑΘΗΝΑ 1999.
- «ΛΕΞΙΚΟ ΔΗΜΩΔΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», Θεόδωρος ΧΕΛΝΤΡΑΪΧ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Αφών Τολίδη, ΑΘΗΝΑ 1980.